

РЕЧНИК ЗА ПОДГОТОВКА ЗА ИЗПИТА ПО „ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ В СИГУРНОСТТА И ОТБРАНАТА“

Ad hoc	За дадения случай, за момента, мярка или действие, продиктувано от конкретните обстоятелства (от лат.).
Абсолютизъм	От лат. <i>Absolutus</i> – безусловен). Форма на държавно управление, характерна с това, че основните видове власт (изпълнителна, законодателна и съдебна) са съсредоточени в ръцете на едно лице, стоящо начело на държавата.
Авария	Авария е инцидент от голям мащаб, включващ пътища, магистрали и въздушен трафик, пожар, разрушаване на хидротехнически съоръжения, инциденти, причинени от дейности в морето, ядрени инциденти и други екологични и промишлени аварии, причинени от дейности или действия на човека.
Автономия	От гр. <i>авто</i> (сам) и <i>номос</i> (закон), самоуправление. Частично самоуправление на една област в границите на по-голяма суверенна държава. Като начин на управление автономията се противопоставя на централизацията, откъдето “автономизмът” се свързва с борба за права, срещу дискриминация или чуждо потисничество.
Авторитаризъм	Неограничена власт на едно лице или група хора, недопускащи политическа опозиция, но запазващи автономията на личността и обществото в извънполитическата сфера.
Аксиология	От гр. <i>axios</i> (ценност) и <i>logos</i> (учение, наука). Учение за ценностите, философска теория за общозначимите принципи, които определят насочеността на човешката дейност, мотивацията на човешките постъпки.
Анклав	Територия или част от територия на държава, заобиколена от всички страни от друга държава или няколко други държави и нямаща излаз на море.
Асиметрична война	Военен конфликт, причинен от слабости, а не от наличието на голяма военна мощ на държавата. Асиметрията се изразява в превъзходство на методите и средствата за водене на военните действия.
Балканизация	“Нещо, което става като на Балканите”. Взаимно преплитане и засилване на противоречия (национални, религиозни, икономически, исторически и др.), изострено

противопоставяне на съседни страни до степен всеки срещу всички, непредсказуемост на поведението на участниците и бързо преминаване от противоречия към конфликти и война. В преносен смисъл – като синоним на непризнаване и противопоставяне на централната власт. Крайните форми на балканизация се определят като ливанизация (във връзка със събитията на религиозна и културна основа в Ливан през 70-те и 80-те години на миналия век, довели до големи кръвопролития, разрушения, раздробяване на страната и отслабване на държавната власт).

Банкова система

Модерната банкова система е резултат от еволюцията и съвместното функциониране на банковите институции, в резултат на което в съвременната държава съществува добре изградена банкова система, която в общия случай има следната структура: Централна банка, търговски банки и банки с отраслов, респективно функционален характер и насоченост. Съществена роля в банковата система играе и държавата най-вече по отношение на Централната банка. Банковата система (учреждения и институции) в рамките на националното стопанство извършва банкови операции, чрез които се акумулират (използват) паричните средства в различни сфери на стопанската дейност. В този аспект банковите операции имат активен, пасивен и посреднически характер, а основните функции, изпълнявани от банковата система, могат да се сведат до концентриране на свободните парични средства, кредитна дейност в интерес на НС, емисионна дейност, опосредстване на платежните отношения, покупка, продажба и обмен на валута, външнотърговски плащания, обслужване на ДБ и др.

Бедствено положение

Бедствено положение е режим, който се въвежда в зоната на бедствието от определените в закона органи, свързан с прилагането на мерки за определен период от време с цел овладяване на бедствието и провеждане на спасителни и неотложни аварийно-възстановителни работи.

Бедствие

Бедствие е събитие или поредица от събития, предизвикани от природни явления, инциденти, аварии или други извънредни обстоятелства, които засягат или застрашават живота или здравето на населението, имуществото или околната среда в размери, които изискват предприемането на мерки или участието на специални сили и използването на специални ресурси.

Безопасност	Липса на заплаха за накърняване основните интереси на обществото и личността, както и за териториалната цялост и независимост на държавата.
Битие	Философска категория за обозначаване на пределно общите характеристики на съществуващото. В синтезиран вид битието е реалният процес на съществуване на хората и връзката им с всичко останало, което е налично.
Бог	Във всяка религиозна система (особено в монотеистичните) единният и съвършен творец на всичко съществуващо. В представата си за бога хората концентрират основните страни на своето съществуване – отношението човек–свят и отношението човек–човек. Отгук и вярата за божията намеса и предопределение на всичко съществуващо. Вярата в съществуването на бога е необходима на хората не толкова за да си обяснят съществуването, а да въплътят идеята за съвършенство и хармония, защото не ги откриват в процеса на реалното си живеене. В идеята и представата си за бога човекът намира упование не само в трудните житейски моменти, но и успокоение чрез ирационални характеристики на релацията живот–смърт. Във всяка религия богът е и “крепител” на системата от ценности не само за религиозните, но и за всички останали хора и се възприема в по-широк социокултурен смисъл.
Брутен национален продукт (БНП)	БНП (Gross National Product) е основен макроикономически показател, използван за измерване на “пулса” на икономиката. Измерва се със сумата от пазарните стойности на крайните стоки и услуги, произведени за даден период от време, обикновено една година. БНП се дели на номинален и реален, като номиналният БНП представлява сумата от цените на стоките и услугите, произведени за една година и получили пазарна оценка, а реалният БНП е коригираният номинален БНП с помощта на цените от възприетата базова година. При изчисляване стойностите на БНП се пресмятат единствено крайните продукти, т.е. тези, които след като са преминали съответните стадии на производството, са стигнали до крайния потребител. БНП може да се представи като сума от разходи за покупка на стоки и услуги или като сума от разходи за тяхното производство, като двата начина дават еднакъв резултат. Главният проблем при измерването на БНП е да се изключи повторното броене.
Бъдеще	Наше следващо състояние на обществен и личен живот, видяно като резултат от целенасочената ни дейност и от закономерния характер на общественото развитие.
Велики сили	Държави или коалиция от държави, които са основните

играчи в международните отношения и определят модела на тези отношения.

Видове пазари

Могат да се обособят по различни критерии. В зависимост от стоковите групи пазарите най-общо могат да се разделят на стоков пазар, капиталов (или фондов) пазар и пазар на труда. Видовете пазари могат да се обособят по различни критерии.

Власт

Субектно отношение на асиметрична зависимост, опосредствано от някаква ценност.

Военна сигурност

Състояние на военнополитическата и военностратегическата обстановка, при което за държавата не съществува военна заплаха. Ако е налице военната заплаха, успешно се неутрализира или въоръженото нападение надеждно се отразява.

Военната сигурност се гарантира преди всичко от **военния фактор**. Като атрибут на политиката за сигурност и отбрана той представлява сили и средства за военно насилие в целия спектър от елементи, системи, средства и възгледи за тяхното използване при разрешаването на възникнали противоречия и постигането на определени цели. В тесния смисъл на думата под "военен фактор" обикновено се разбират въоръжените сили, подготовката и възгледите за тяхното използване, което понякога води до едностранчиви решения.

Властен ресурс

Контролирана дейност, която прави един субект зависим от друг субект.

Военнополитическа криза

Състояние на международните отношения на страните, при което съществува непосредствена заплаха от употреба на военна сила срещу суверенитета, териториалната цялост и независимостта на дадена държава. Кризата се изразява в процесите, произтичащи между мира и военните конфликти с различна интензивност. По своята същност тя се провокира изключително от външни фактори.

Военна система

Създадената от държавата организирана съвкупност от взаимносвързани, взаимнозависими и функционално родствени компоненти (обекти), процеси и явления, функциониращи съвместно за постигането на определени цели. Тя е изключително сложна обществена и социално-техническа система, подсистема на обществената система въобще.

За създаването и развитието на военната система се осъществява военното строителство. В своята същност то представлява комплект от сложни по характер и крупни по

мащаби организационно-практически мероприятия, насочени към изграждането и развитието на военна система, като аналог на военния потенциал (мощ) държавата. Военното строителство обхваща обширна сфера на дейност, т.е. не само строителството и развитието на въоръжените сили, но и на всички други елементи на военния потенциал.

От всички направления на военното строителство обаче особено значение има изграждането и развитието на въоръжените сили, повишаването на тяхната бойна мощ и бойна готовност. Това са дейности на държавното и военното ръководство за създаване и поддържане на военен потенциал, гарантиращ отбраната на страната.

Военен баланс

Количествено и качествено съотношение на чисто военните параметри, достатъчно да осигури надеждна отбрана на страната срещу потенциален противник.

Военният баланс е структурен елемент на отбранителния баланс, чиято стойност е сложна функция от баланса в политиката, дипломацията, икономиката, социалната и духовната сфера и други. В този смисъл той е функция от адекватността и ефективността на планирането на отбраната.

Елементите на военния баланс са: групировката и възможностите на въоръжените сили на страните (настъпателни или отбранителни в макрорамки); количеството и качеството на основните типове въоръжение и бойна техника; боеготовността и способността за бързо привеждане от мирно във военно положение; функционалността и ефективността на системите за ранно предупреждение и разузнаване; осигуреността с материални средства; числеността на мирновременния състав на въоръжените сили и мобилизационния ресурс, преминал подготовка през последните 3–5 години; качеството на взаимодействието между видовете въоръжени сили; оперативността, надеждността, съвместимостта и устойчивостта на системите за командване и управление; степента на адаптивност на бойните потенциали с географските условия; нивото на подготовка на територията на страната, националното стопанство и населението за отбрана във всички аспекти; качеството на ръководните кадри; състоянието на военната наука и военнаучните изследвания.

Военно време

Времето от обявяването на война или от фактическото започване на военни действия до обявяването на тяхното прекратяване.

Военна дейност

(военно дело)

Съвкупност от крупни по мащаби и сложни по характер общодържавни практически мероприятия и военнаучни изследвания, насочени към развитието и подготовката на военния фактор и страната за отбрана, а в случай на агресия – надеждна защита на териториалната цялост, суверенитет и независимост.

Понятието "военна дейност" е събирателно и в широкия смисъл на думата обхваща всички въпроси на военната теория и практика, свързани с изграждането, развитието, подготовката и дейността на въоръжените сили в мирно и военно време, а също и подготовката на населението в случай на военен конфликт.

Военен конфликт

Състояние на спор, противоречие и антагонизъм, всяко въоръжено стълкновение с двустранно използване на организирани въоръжени сили за разрешаване на разнотипни политически противоречия. Главният специфичен признак и съставен елемент на неговото съдържание е въоръжената борба. Военните конфликти може да бъдат с ниска и висока интензивност.

Военнополитическа обстановка

Съвкупност от условия и фактори в дадена страна, регион или в света, свързани с непосредствената подготовка и вероятното използване на въоръжени сили за постигане на политически цели, с конкретното им положение, състояние и съотношение, с характера на техните действия и състоянието на отношенията между тях.

Военнополитическата обстановка, като подсистема на политическата обстановка и неин специфичен военен аспект, може да бъде стабилна, нестабилна, преходна, спокойна, изострена.

Разновидност на военнополитическата обстановка е **военнополитическата ситуация**, която визира конкретен и кратък период от време.

Военностратегическата обстановка (среда) е съвкупност от фактори и условия, които са формирани на театъра на военните действия в мирно време, при военнополитическа криза, в навечерието или в хода на военен конфликт (война) към определено време, при което решаващо въздействие оказват военните фактори.

Състоянието и измененията на военнополитическата и военностратегическата обстановка се разкриват чрез понятията **военна опасност, военна заплаха, военнополитическа криза, военен конфликт.**

Военна опасност

Възможност от възникване на военен конфликт вследствие наличието на развърнати в мирно време войски, притежаващи достатъчно висок боен потенциал, който да бъде задействан за реализиране на агресивни политически цели за разрешаване на съществуващи териториални спорове, етнически, религиозни, икономически и други противоречия.

Военно положение

При заплаха от въоръжено нападение или война на територията на цялата страна или на част от нея се обявява режим "военно положение". За начало на режима "военно положение" се приемат часът и денят на обявяването му, а за край – часът и денят за обявяване на режим "положение на война" или отменянето на режим "военно положение". След обявяване на режим "военно положение" се пристъпва към изпълнение на частта от военновременните планове, съответстваща на степента на заплахата.

Военнопромишлен комплекс (ВПК)

ВПК на съвременната държава е съвкупност от разнородни предприятия, включващи подходящо оборудване, финансови и други ресурси, както и обучена работна сила, която е в състояние да разработва и произвежда въоръжение и техника в съответствие с изискванията за качество на военното производство, военната доктрина и коалиционните договорености на страната. Ето защо определяме военното производство като относително обособен, интензивно развиващ се отрасъл на стопанството, част от обществения производствен сектор, в който се създават отбранителни продукти с обществено предназначение, осигуряващи материалните потребности на армията и страната и гарантиращи общественото благо отбрана.

Военновременни запаси

Това са основните суровини, материали, полуфабрикати, комплектуващи изделия за непосредствено производство, както и въоръжение, боеприпаси, горива, резервни части, лекарствени средства, болнично-домакинско имущество, машини, инструменти, прибори и др., предназначени да осигуряват при положение на война или военно положение потребностите на въоръжените сили, националното стопанство и населението за определен период от време.

По своето предназначение те биват национални и военновременни запаси на въоръжените сили и Министерството на вътрешните работи.

Военни действия (въоръжена борба)

Основната форма на борба във военния конфликт, неговото специфично съдържание, включващо организираното използване на въоръжените сили като цяло или на част от тях за постигането на политически и военни цели.

Военните действия се водят с помощта на въоръжените сили, а в някои случаи и с паравоенни формирования. Те включват въоръжените действия на въоръжените сили с различни мащаби на театрите на военните действия и във всички пространствени сфери, провеждани по единен замисъл и план за постигане на политическите и военните цели във военния конфликт.

Бурното развитие на информационните технологии и стремежът към повече хуманизъм във военните действия през последните години доведе до мутация на понятието "война". В резултат на това възникнаха т.нар. безкръвни войни – **информационна, технологична, психологическа асиметрична.**

Военностратегическа концепция

Концентриран израз на един от главните принципи или положения на военната доктрина.

Военностратегическите концепции се разработват от висшето военно ръководство и предполагат създаването на благоприятни условия за реализиране на съответните постановки на военната доктрина, разработването на плановете за развитие и използването на въоръжените сили или на техни компоненти в случай на военен конфликт, чиито съдържание са стратегическите действия.

Военни престъпления

По смисъла на Римския статут за Международен наказателен съд такива са:

а) тежките нарушения на Женевските конвенции от 1949 г., а именно всяко от следните деяния срещу лица или имущество, защитени от разпоредбите на съответната Женевска конвенция:

– умишлено убийство;

– изтезание или нечовешко отнасяне, включително биологически опити;

– преднамерено причиняване на големи страдания или тежки увреждания на тялото или на здравето;

– присвояване и унищожаване на имущество, което се извършва незаконно, произволно и в големи мащаби и не е оправдано от военните нужди;

– принуждаване на военнопленник или друго защитено лице да служи във въоръжените сили на неприятелската страна;

– умишлено лишаване на военнопленник или друго защитено лице от правото на справедлив и редовен съдебен процес;

– незаконно депортиране или преместване, или незаконно задържане в затвор;

– вземане на заложници;

б) други тежки нарушения на законите и обичаите, приложими по време на международен въоръжен конфликт, в съществуващите рамки на международното право, а именно някое от следните деяния:

– умишлено извършване на нападения срещу гражданското население като такова или срещу отделни мирни жители, които не вземат пряко участие във враждебните действия;

– умишлено извършване на нападения срещу граждански обекти, т.е. обекти, които не представляват военна цел;

– умишлено извършване на нападения срещу персонал, съоръжения, материали, формирования или превозни средства, използвани за хуманитарна помощ или умиротворителна операция в съответствие с Устава на ООН, доколкото те се ползват от защитата, предоставена на гражданското население или гражданските обекти от международното право на въоръжените конфликти;

– умишлено започване на нападение със съзнанието, че то ще причини големи загуби или увреждания сред гражданското население или щети на граждански обекти, или обширни, трайни и тежки увреждания на природната среда, които явно са прекомерни в сравнение с очакваните конкретни и преки военни предимства;

– нападение или бомбардиране с каквито и да са средства на градове, села, местообитания или жилища, които не са защитени и не представляват военна цел;

– убийство или раняване на комбатант, който е извън строя или вече няма средства за защита и се е предал доброволно;

– неправомерно използване на бял флаг или на знамето, или военните знаци и униформата на неприятеля, или на Организацията на обединените нации, както и на емблемите по Женевските конвенции, водещо до смърт или тежки увреждания на хората;

– пряко или непряко преместване от държава окупаторка на

част от нейното гражданско население в окупираната от нея територия или депортиране или преместване на цялото или на част от населението на окупираната територия в рамките на последната или извън нея;

– умишлено извършване на нападения срещу сгради, предназначени за култова дейност, образование, изкуство, наука или благотворителна дейност, исторически паметници, болници и места, където се събират болни и ранени, при условие че те не са военни обекти;

– подлагане на лица, които се намират във властта на неприятелска страна, на физическо осакатяване или на медицински или научни експерименти от каквото и да е естество, които не са оправдани от медицинското, стоматологичното или амбулаторното лечение на съответното лице, нито се извършват в негов интерес и които причиняват смърт или сериозна заплаха за здравето на това лице или лица;

– вероломно убийство или раняване на лица от състава на неприятелска нация или армия;

– заповед да няма пощада;

– разрушаване или реквизиция на неприятелско имущество, освен ако това разрушаване или реквизиция се налагат императивно от военните нужди;

– обявяване на правата и исквете на гражданите на неприятелската страна за отменени, суспендирани или недопустими в съд;

– принуждаване на гражданите на неприятелската страна да участват във военни операции, насочени срещу собствената им страна, дори когато преди началото на войната те са били на военна служба в неприятелската страна;

– ограбване на град или място, дори когато са превзети чрез нападение;

– използване на отрова или отровни оръжия;

– използване на задушливи, отровни или други газове, както и на всички подобни течности, материали или приспособления;

– използване на куршуми, които лесно експлодират или се сплескват в човешкото тяло, като куршуми с твърда обвивка,

която не покрива изцяло сърцевината или е надупчена;

– използване на оръжия, снаряди и материали, както и методи за водене на бойните действия, които могат да причинят прекомерни вреди или ненужно страдание или които по природата си нямат избиращо действие в нарушение на международното право на въоръжените конфликти, при условие че тези оръжия, снаряди и материали или методи за водене на бойните действия са предмет на цялостна забрана и са посочени в приложение към този статут;

– посегателство над личното достойнство, по-специално оскърбително и унижително отнасяне;

– изнасилване, сексуално робство, насилствена проституция, насилствено забременяване, насилствена стерилизация или всяка друга форма на сексуално насилие, която съставлява и тежко нарушение на Женевските конвенции;

– използване на присъствието на гражданско лице или на друго защитено лице за предпазване на някои пунктове, зони или въоръжени сили от военни операции;

– умишлено извършване на нападения срещу сгради, материали, санитарни формирования и транспорт, както и персонал, които използват емблемите на Женевските конвенции в съответствие с международното право;

– умишлено подлагане на глад на гражданското население като метод за водене на бойните действия чрез лишаването му от обекти, необходими за неговото оцеляване, включително умишленото възпрепятстване на хуманитарните доставки, предвидени в Женевските конвенции;

– набиране на деца под петнадесетгодишна възраст в националните въоръжени сили или използването им за активно участие във въоръжените действия;

в) при въоръжен конфликт, който няма международен характер – тежки нарушения на чл. 3, общ за четирите Женевски конвенции от 12 август 1949 г., а именно някое от следните деяния, извършени срещу лица, които не вземат активно участие във въоръжените действия, включително членове от състава на въоръжените сили, които са сложили оръжие, и онези, които са извън строя поради болест, рани, задържане или друга причина:

– насилие над живота и личността, по-конкретно убийство,

осакатяване, жестоко отнасяне и изтезание;

– посегателство над личното достойнство, по-конкретно оскърбително и унизително отнасяне;

– вземане на заложности;

– постановяване на присъди и изпълнение на екзекуции без предходен съдебен акт, постановен от редовно конституиран съд, който предоставя всички съдебни гаранции, общопризнати като необходими;

г) други сериозни нарушения на законите и обичаите, приложими по време на въоръжен конфликт с немеждународен характер, в установените рамки на международното право, а именно някои от следните деяния:

– умишлено извършване на нападения срещу гражданското население като такова или срещу отделни граждански лица, които не вземат пряко участие във въоръжените действия;

– умишлено извършване на нападения срещу сгради, материали, санитарни формирования и превозни средства, както и персонал, които използват емблемите на Женевските конвенции в съответствие с международното право;

– умишлено извършване на нападения срещу персонал, съоръжения, материали, формирования или превозни средства, използвани за хуманитарна помощ или умиротворителна мисия в съответствие с Устава на ООН, доколкото те се ползват от защитата, предоставена на гражданското население или гражданските обекти от международното право на въоръжените конфликти;

– умишлено извършване на нападения срещу сгради, предназначени за култова дейност, образование, изкуство, наука или благотворителна дейност, исторически паметници, болници и места, където се събират болните и ранените, при условие че те не са военни обекти;

– ограбване на град или село, дори когато са превзети чрез нападение;

– изнасилване, сексуално робство, насилствена проституция, насилствено забременяване, насилствена стерилизация и всяка друга форма на сексуално насилие, която съставлява и тежко нарушение на чл. 3, общ за четирите Женевски конвенции;

- набиране на деца под петнадесетгодишна възраст във въоръжените сили или групи или използването им за активно участие във въоръжените действия;
- издаване на заповед за преместване на гражданско население поради причини, свързани с въоръжения конфликт, освен ако това се изисква с оглед сигурността на съответните граждански лица или императивни военни причини;
- вероломно убийство или раняване на противников комбатант;
- заповед да няма пощада;
- подлагане на лица, които се намират във властта на друга страна в конфликта, на физическо осакатяване или на медицински или научни експерименти от каквото и да е естество, които не са оправдани от медицинското, стоматологичното или амбулаторното лечение на съответното лице, нито се извършват в негов интерес и които водят до смърт или сериозно застрашават здравето на това лице или лица;
- разрушаване или реквизиция на имуществото на неприятеля, освен ако такова разрушаване или реквизиция се налагат императивно от нуждите на конфликта.

Войски за отбрана

Те са основният компонент на въоръжените сили. Формирования от видовете въоръжени сили с различна степен на комплектуваност и бойна готовност, които след доокомплектуване отразяват агресията на противника. На тях се основават устойчивостта и ефективността на отбраната и постигането на крайните ѝ цели.

Вреда в областта на националната сигурност, отбраната, външната политика или защитата на конституционно установения ред

Заплаха или увреждане на интересите на Република България или на тези интереси, които тя се е задължила да защитава, вредните последици, от чието увреждане не могат да бъдат елиминирани, или вредни последици, които могат да бъдат смекчени само с последващи мерки. В зависимост от значимостта на интересите и сериозността на причинените вредни последици вредите са непоправими или изключително големи, трудно поправими или големи и ограничени, като:

- а) непоправими или изключително големи вреди са тези, при които е настъпило или би могло да настъпи цялостно или частично разрушаване на националната сигурност или интересите на Република България, свързани с нея, като основни защитавани интереси;

б) трудно поправими или големи вреди са тези, при които е настъпило или би могло да настъпи значително негативно въздействие върху националната сигурност или интересите на Република България, свързани с нея, като основни защитавани интереси, което не може да се компенсира без настъпване на вредни последици или вредните последици могат да бъдат смекчени само със значителни последващи мерки;

в) ограничени вреди са тези, при които е настъпило или би могло да настъпи краткотрайно негативно въздействие върху националната сигурност или интересите на Република България, свързани с нея, като основни защитавани интереси, което може да се компенсира без настъпване на вредни последици или вредните последици могат да бъдат смекчени с незначителни последващи мерки.

Възпроизводство

Процесът на създаване на хората като обществени същества.

Въоръжен конфликт

Всяко въоръжено стълкновение, представляващо акт на насилие, за разрешаване на разнотипни противоречия. Невинаги се води с организирани въоръжени сили. Не всеки въоръжен конфликт е военен конфликт.

Военните конфликти с висока или средна интензивност са **война**. Войната е обществено-историческо, политическо явление, крайна форма на междудържавни противоречия (отношения) и антагонизъм. Военните действия (въоръжената борба) са главният специфичен признак и неин основен елемент. Те не изчерпват обаче цялото ѝ съдържание. Тя обхваща всестранната дейност на правителствата, партиите, народите, т.е. цялата съвкупност от отношения на огромни човешки маси и означава особено качествено състояние на обществото като цяло.

Въоръжените сили

Създадени от държавата военни и специализирани формирования и техни обединения, подчинени на специфична организация и ред на функциониране, които притежават и прилагат военни и специални средства за действие за осигуряване целите на отбраната на страната.

Въоръжените сили на Република България включват: 1. Българската армия; 2. служба "Военна полиция"; 3. служба "Военна информация"; 4. Военните академии и висшите военни училища; 5. Военномедицинската академия; 6. Националната гвардейска част; 7. Военно-географската служба; 8. Съвместното командване на специалните операции

9. Стационарната комуникационна и информационна система;
10. Централното военно окръжие; 11. Централния артилерийски технически изпитателен полигон; 12. Комендантство – МО.

В състава на въоръжените сили във военно време се включват и структури от другите сили от системата за национална сигурност на Република България, определени с акт на Министерския съвет. Военнослужещите от Министерството на отбраната и структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната извън посочените в ал. 1, както и резервистите по Закона за резерва на въоръжените сили на Република България са част от личния състав на въоръжените сили.

Вяра

Състояние на емоционално равновесие и илюзорна увереност в основни характеристики на съществуването. Най-съществената страна е вярата в идеи и ценности, които мотивират човека за живот и дейност, и е едно от “средствата” за преодоляването на страха. Накратко вярата е емоционално отношение към действителността, при което хората изграждат модел на възприемането ѝ, не само като свръхестествено причинена, но и като ирационална. Вярващият човек е също рационален, но той не се нуждае от доказателства за нещата, в които вярва.

Вяра и доверие

1. В политически смисъл образуват необходимия емоционален, интуитивен фактор за дейността на политиката и властта. 2. Един от основните източници на обществено мнение, важно условие, определящо политическата обстановка в обществото, атмосферата в държавата. Вярата и доверието образуват духовното пространство на политиката и властта.

Гарантирана надеждност

Съществува, когато обществото и държавата, както и международните институции, разполагат с достатъчно сили и средства, за да парират и преодолеят всяка заплаха.

Геополитика

1. Изучаване влиянието на географските фактори – местоположение, размери, релеф, климат, полезни изкопаеми и други върху политиката на една държава и връзките ѝ с другите държави. 2. Идеология, използваща географските дадености за обосновка на държавна експанзия. 3. Научно изследване за общността от интереси на държавите от един регион. 4. Реална политическа практика, при която се отчита значението на природните условия и свързаните с тях икономически, демографски, етнически, културни и други фактори.

Геополитически възли	Междинни конфликтни пространства, формирани от сблъсъка на интересите на Големите пространства. Днес такива са Кавказ, Близкият изток, Средна Азия, Балканите и др.
Геополитически ключови зони	Относително малки по обхват зони, с изключително значение за световните комуникации, за търговските връзки и военните операции. Например зоните на Босфора, Гибралтар, Ламанш, Беринговия проток, Суецкия канал, Панамския канал и др., а също и железопътни, шосейни и телекомуникационни възли със световно значение.
Геостратегия	Рамката, очертана от геополитическите фактори, в която се реализира конкретната стратегия на държава или коалиция от държави.
Гетоизация	Изолиране на гражданите в определена територия, район (квартал), където те принудително живеят по свои вътрешни правила, различни от тези в другите територии. Най-често това става по расова, етническа или религиозна принадлежност.
Глобализация	Характеристика на протичащите икономически, политически и други процеси на национално, регионално и световно равнище, поставящи акцент на взаимозависимостта между държавите и проблемите на човечеството, както и на необходимото взаимодействие за тяхното решаване.
Големи пространства	Основни структурни елементи на света от геополитическа гледна точка. Това са големи по територия и потенциал държави или политико-икономически обединения. Между Големите пространства съществуват постоянни отношения, от една страна, на противопоставяне, а от друга – на сближаване. Тези отношения определят конкретната геополитическа картина на света. В този смисъл не всички региони могат да се определят като Големи пространства, а само тези, които играят ролята на движещи сили в световните процеси.
Гражданско общество	Съвкупност от социални образувания; групи, колективи, организации, асоциации, обединени от специфични икономически, етнически, културни, религиозни и други интереси, които се реализират извън сферата на дейност на държавата.
Гражданско-военни отношения	Те се пораждат с появата на офицерството като професия и включват отношенията между експерта и политика, разцеплението между военната и гражданската сфера и породеното от това напрежение между двете.

Групи за натиск	Граждански сдружения/асоциации, фондации и други, които чрез своята дейност въздействат върху държавните институции за решаване на даден политически проблем.
Демографски взрив	Безпрецедентните темпове на нарастване на броя на хората на планетата, изразени най-пълно след Втората световна война. В резултат настъпват съществени промени в баланса на времето между раждането и смъртта поради рязкото снижаване нивото на смъртност.
Демографски преход	Теорията за демографския преход свързва особеностите на демографското състояние със социалното и икономическото развитие на отделните страни и региони. Според Франк Ноутстейн, един от най-ярките представители на тази теория, могат да се отделят четири стадия в демографското развитие на човечеството.

Първият се свързва с висока степен на устойчивост при подчертано високи нива на раждаемост и смъртност и незначително нарастване броя на хората. Този период е характерен за по-изостаналите в социално-икономическото си развитие общества. При тях демографското състояние силно се повлиява от наличието на неплодородни години, липсата на хранителни запаси и масови измирания от глад, епидемии и войни. Високата раждаемост се явява естествена реакция на високите нива на смъртност. В този стадий на развитие се намират редица племена в Екваториална Африка.

Вторият , наречен начален период на нарастването, се характеризира със запазването на високите нива на раждаемост, но при намалена смъртност и общо увеличаване продължителността на живота на хората. За този период е характерен преходът към по- модерните стопански форми , които дават възможност за запазяване с хранителни продукти и преживяване в периоди на криза. Този преход се съпровожда не само с чувствително нарастване броя на населението, но и с ускорени темпове на икономически растеж. В хода на този преход настъпват важни вътрешномиграционни процеси на преместване на хората от селските райони в големите градски и промишлени центрове, а често мигранти от тези страни предпочитат да се заселват в по-слабо населени райони на света. Това фактически се случва в Европа през XIX век, когато Старият континент става най-големият източник на мигранти за Северна Америка, Австралия и дори Сибир.

Особеност на **третия** период е стабилизирането на коефициента на смъртност на сравнително ниски нива и общо снижаване стойностите на раждаемостта. Причините за спада

на човешкото възпроизводство се коренят в индустриализацията и урбанизацията, повишаването на жизненото равнище, нарастването на разходите за отглеждането и възпитаването на децата, активното участие на жените в общественото производство. Важна част от развитието на човешката популация през този етап е широкото разпространение на разнообразните медицински средства за регулиране на раждаемостта. При все това продължава тенденцията за нарастване количеството на хората, защото през този период в детеродна възраст навлиза поколението, родено във времето на по-високи стойности на раждаемостта. Смята се, че голямата част от държавите са в Латинска Америка.

Четвъртият се свързва с т.нар. ниска степен на устойчивост, при която стойностите на раждаемост, смъртност и общата численост на населението са на стабилно ниско ниво.

Демократичен контрол

Вид гражданска дейност, която се осъществява както чрез органите на държавната власт, така и чрез свободните обществени формации, инициативи и движения на гражданите. Тя е подчинена на интереса – състоянието и използването на въоръжените сили да отговарят единствено на интересите на обществото.

Демокрация

От гр. *демос* (народ) и *кратос* (власт). 1. Власт на народа – народовластие. 2. Форма на държавно управление, различна от диктатура, автократия и пр., отличаваща се с редица политически и юридически признаци: форма на държавно управление, равноправие на гражданите, наличие на права и свободи, изборност на основните държавни органи, върховенство на законите и други. 3. Термин, употребяващ се за други политически и социални институти, за характеристика на обществени движения, течения, политически курсове, идеи и други.

Диаспора

От гр. *diaspora* – всяка част от растение, която се отделя естествено от него и служи за размножаването му (спора, семе, плод и пр.): разсейване, разпръскване; в социологията – обособена от родната си страна национална или етническа група, обитаваща друга държава или държави; землячество, емигрантска общност.

Дилема

От гр. *dis* (два пъти) и *lemma* (приемане). 1. Ситуация, при която се налага избор между две противоположни възможности. 2. В логиката – двойно предложение само с едно решение.

Доктрина за

Основополагаща при сключването на Вестфалския мирен

суверенитета	договор. Тя определя, че вътрешнополитическото поведение на държавата и институциите ѝ не могат да бъдат обект на намеса от страна на други държави.
Дисконтов процент	Парична сума, изплащана на банковите институти на централната емисионна банка по отпуснати от нея кредити на тези банки. В съвременни пазарни условия лихвеният и дисконтовият процент се изменят паралелно, което дава възможност централната емисионна банка да провежда рестриктивна или експанзионистична монетарна политика.
Дискриминация	От лат. <i>discriminatio</i> (разделяне). Установено със закон неравенство, унижаване, подценяване или подчиняване на граждани поради тяхната народност, етнически произход, раса, религия, пол, произход и пр.
Държава	Централна институция на политическата система, особена форма на организация на политическата система в обществото, притежаваща суверенитет, монопол върху използването на узаконеното насилие и осъществяваща управление на обществото с помощта на специален механизъм (апарат).
Държавен бюджет (ДБ)	Централизиран паричен фонд, който отразява баланса на приходите и разходите на държавата. Освен източник на приходите са данъците и държавните заеми. Разходите от ДБ са предназначени за поддържане на държавното управление, армията, полицията, плащания за стоки и услуги, лихви от държавните заеми и др. По принцип разходите по ДБ не се покриват с приходите и в този случай възниква дефицит в ДБ. Операциите, свързани с финансирането на дефицита на ДБ се определят като дефицитно финансиране. Като макроикономическа категория ДБ изразява разпределителни и преразпределителни отношения, а държавата използва размера на натрупването, за да въздейства върху темпа на икономическия растеж и да стимулира развитието на стопанството.
Държавен дълг	По-бързото нарастване на държавните разходи над държавните приходи предизвиква дефицит в ДБ. За изравняването на дефицита в ДБ се използва държавният дълг. Това става посредством емитирането и разпродажбата на облигации или други ценни книжа, отразяващи финансовото задължение на държавата. Постоянното нарастване на държавния дълг е свързано с непрекъснато записващата се намеса на държавата в управлението на стопанството. На финансовия пазар държавата участва чрез свое търсене на кредит, но за разлика от други заинтересувани субекти може да си осигури привилегировано

положение. Ето защо държавният кредит се превръща в широко използван източник на държавните приходи. Според източника на кредит държавният дълг бива вътрешен и външен, според срока на изплащане – краткосрочен, средносрочен и дългосрочен, а по формата на кредитиране – трансформируем и нетрансформируем.

Държавни резерви

Основните суровини, материали и стоки, лекарствени средства и болнично-домакинско имущество, предназначени за задоволяване потребностите на националното стопанство и населението при природни бедствия, епидемии, за преодоляване на последствията от кризисни ситуации, при положение на война или във военно положение.

Етническо прочистване

Елиминиране на друг народ или малцинство с оглед установяване на хегемония на „етническа чистота“.

Етнос

В гръцкия език е равнозначно на народ. Този термин обикновено означава донационална общност. Етносът е голяма група хора, които имат общ произход и исторически корен. Най-важното за нея са общият език, бит, култура, а обикновено и еднаквата религиозна принадлежност.

Етноцентризъм

Политика, при която един народ се приема за център, за “водач”, за “превъзходящ”. За разлика от расизма тук не става дума за биологично превъзходство на избрания народ. Смята се, че един народ има историческа мисия и световно призвание да пази ценностите на културата, на божие слово, обединител на народи от дадена група, щит срещу вражеско проникване и т.н. Етноцентризмът е най-близък до национализма, защото поставя в ”центъра“ един народ.

Живот

Това понятие служи за обозначаване на отрязъка от време от раждането до смъртта. За човека обаче животът е непрестанна качествена промяна на самия него и условията, в които съществува. Тази промяна е възможна благодарение на съвместната дейност на хората, в този смисъл в социологията с понятието “живот” се обозначава фактът, че човекът е продукт на другите хора и условията, в които съществува, не са веднъж завинаги дадени.

Заетост и безработица

Равнището на заетост, респективно на безработица, е основен макроикономически показател и един от най-спорните въпроси в макроикономическата теория, особено що се отнася до причините за ниската заетост или високата безработица. Според закона на Окун най-високо равнище на безработица се регистрира, когато реалният БНП се намира в положение на най-голям разрыв с потенциалния БНП. Равнището на заетост/безработица е пряко свързано с цикличността в

икономическото развитие и се измерва с показателите темп на безработица, равнище на безработица, равнище на заетост. Според икономическата теория безработицата бива текуща (frictional), структурна (structural) и циклична (cyclical) и е пряко свързана с т.нар. “естествен” темп на безработица и с концепцията за пълна заетост.

Заплаха

Основателно предположение за възникване на инцидент, кризисна ситуация, кризисна обстановка или за увреждане на основни ценности, интереси и цели на обществото, на живота, здравето и имуществото на гражданите, за унищожаване на съществуващите материални и природни ресурси и за функционирането на икономиката вследствие на проявлението на тези събития.

Зона за бедствие

Зона на бедствието е територията, засегната от бедствие.

Зона на бедствено положение

Територията, на която са се проявили резултатите от възникналото бедствие, авария или катастрофа и се прилагат мерки за намаляване на загубите и за ликвидиране на последствията.

Идентичност

Осъзнаване от личността на своята принадлежност към определена група, на своя статус и роля, осъзнаване на определени групови ценности.

Изграждане на мир

Действия, които обхващат политически, икономически, социални и военни мерки и структури, насочени към укрепване и заздравяване на политическите договорености за отстраняване на причините за конфликта. Те включват механизми за установяване и поддръжка на структури, насочени към укрепването на мира, развиването на чувство за доверие и благоденствие и подпомагането на икономическото и общественото възстановяване.

Икономически цикъл

Редовно повтарящи се и свързани помежду си колебания на производството (на БНП и на основните му компоненти), на заетостта и на цените. Под стопански цикъл е необходимо да се разбират колебанията на общото равнище на икономическата дейност, измерени с променливите темпове на безработицата и реалния БНП. Всеки икономически цикъл включва фазите подем, рецесия и криза (или депресия). Крайните точки на икономическия цикъл са върхът, откъдето започва спадът надолу, и дъното – най-ниската точка, от която започва обратното движение нагоре. Така се очертава

отделният икономически цикъл, който се отличава от всички останали със своята интензивност и продължителност.

Дълбочината, формата и начинът на проявление на стопанския цикъл се променят в зависимост от степента на развитие на стопанството. От гледна точка на тяхната продължителност икономическата теория дели цикличните колебания на краткосрочни и дългосрочни. Дългите циклични вълни са своеобразен фон, на който се развиват и протичат кратките циклични колебания.

Икономическа политика (ИП)

Икономическа дейност на държавата в изпълнение на нейната икономическа роля. Обект на ИП е националното стопанство като цяло. Институциите, които провеждат ИП, са парламентът, правителството и централната емисионна банка. През преходния период от централен план към национален пазар държавата се освобождава от административното си въздействие върху стопанството и започва да играе ролята на особен пазарен субект, осъществяващ икономическа политика в съответствие с интересите на пазарното общество.

Извънредно положение

При възникване на опасност от въвличане на Република България във военнополитическа криза или във военен конфликт на територията на страната или на част от нея може да се обяви режим "извънредно положение". То се обявява с решение на Народното събрание или с указ на президента на републиката по установения в Конституцията ред и се оповестява по всички средства за масово осведомяване. За начало на режима "извънредно положение" се приемат часът и денят на обявяването му, а за край – часът и денят на отменяне на режима. В решението или в указа се определят задачите, числеността, срокът за използване и ръководство на съответните войскове единици от въоръжените сили.

Икономическа сигурност

Главна качествена характеристика на икономическата система, която определя нейната способност да поддържа нормални условия за живот и работа на населението, устойчиво да осигурява ресурси за развитие на стопанството и възможност последователно да се реализират националните икономически интереси. Икономическата сигурност е в тясна връзка с понятията икономическа независимост, стабилност и устойчивост и способност за саморазвитие и прогрес на стопанската система. Икономическата сигурност най-общо може да се разглежда като състояние на националното стопанство, при което са защитени и гарантирани икономическите основи на развитието.

Икономически интегритет

Обективна тенденция на интернационализацията на икономическия живот, която се стимулира от големия ръст на

НТП. Форма на стопанско сближаване и обединение на група държави под формата на междудържавни споразумения с цел да се отслабят отрицателните последици от стихийното развитие на световното стопанство, като смегчи външните отрицателни въздействия върху националната икономика и създаде условия за реализиране на по-големи икономически изгоди.

Икономически протекционизъм

Държавна икономическа политика, която спомага за развитието на националната промишленост или селско стопанство, като ги защитава от чуждестранната конкуренция. Осъществява се посредством установяването на високи мита, тарифни и нетарифни ограничения и бариери на внасяните от чужбина стоки, ограничаване или пълна забрана на определени стоки, субсидиране на националното производство и т.н.

Илюзия

Неистина, която хората приемат като задоволяващо ги обяснение на действителността. Много важна страна на всяка илюзия е приемането на желаното за действително.

Индекс на човешко развитие (ИЧР)

Един от модерните показатели за типология на страните като високоразвити, средноразвити и слаборазвити. ИЧР съчетава в себе си данни за средната продължителност на живота, средното ниво на образование на населението и средните му доходи. При оценка на страните този индекс винаги се съчетава с данни за БВП на глава от населението, развитието на стопанската инфраструктура и на технологиите.

Инициативата “Шифтър”

Американска инициатива за сътрудничество в Югоизточна Европа, обявена след края на войната в Босна и Херцеговина. Представена е през март 1996 г. от специалния пълномощник на американския президент и член на Съвета за национална сигурност Ричард Шифтър. Целта на инициативата е укрепването на регионалната стабилност чрез развитие на сътрудничеството между държавите в региона в областта на икономиката и опазването на околната среда. По своята същност инициативата е тристепенен механизъм, който определя икономическите или екологичните проблеми, засягащи две или повече страни в региона; организира технически работни групи, които да подпомогнат решаването на проблемите чрез общо планиране, сътрудничество, размяна на информация, привличане на частни инвестиции и други.

Инициатива “Ройамон”-

Обявена на 13 декември 1995 г. в рамките на Парижката мирна конференция за Босна и Херцеговина. Предвижда регионално сътрудничество в Югоизточна Европа под ръководството на ОССЕ с цел насърчаване усилията на всички държави от региона за развитие на добросъседски

отношения, възстановяване на доверието и диалога между тях. Тази инициатива предвижда създаване на политическа рамка за реализиране на съвместни икономически проекти, сътрудничество между медиите, диалог между интелектуалците, осигуряване на възможности за свободно движение на хора. Финансирането на съвместните мероприятия не предвижда специални средства на Европейския съюз, а се реализира посредством съществуващите европейски програми за икономическа помощ и преди всичко ФАР.

Институции на гражданското общество

Различни асоциации, фондации и други организации, които гражданите създават, за да защитават и отстояват свои интереси.

Интеграция

Процес на създаване на общности, на превръщане на отделни единици в съставни частни на единна система. Когато държавите пристъпят към интеграция, те се отказват от част от своя индивидуален суверенитет в полза на неговото съвместно упражняване с други държави. Различават се две форми на интеграция – формална и неформална. Първата предполага съзнателни действия на притежаващите властта политици за създаване и прилагане на правила за изграждане на общи институции, чрез които да се работи. Неформалната интеграция на свой ред обхваща онези видове взаимодействия, които следват динамиката на пазарите, технологиите, съобщителните мрежи и други без намесата на държавните власти.

Интерес

Обозначава факта, че хората осъзнават своите потребности и имат за цел тяхното задоволяване. Заедно с това за интерес може да се говори само ако е известен алгоритъмът на постигане на задоволеност на потребностите. Много важна страна на интереса е, че той се определя от мястото на човека или групата в обществото и от възможностите във връзка с това за задоволяване на потребностите. Точно затова хората имат еднотипни потребности, но много различни интереси. Възможно е те да не разбират действителните си интереси, но този факт не отменя обективната им наличност.

Интереси на Република България, свързани с националната сигурност

Това са гарантирането на суверенитета и териториалната цялост и защитата на конституционно установения ред в Република България, включително:

а) разкриване, предотвратяване и противодействие на посегателства срещу независимостта и териториалната цялост

на страната;

б) разкриване, предотвратяване и противодействие на тайни посегателства, които накърняват или застрашават политическите, икономическите и отбранителните интереси на страната;

в) получаване на информация за чужди страни или от чужд произход, нужна за вземане на решения от висшите органи на държавната власт и държавното управление;

г) разкриване, предотвратяване и противодействие на тайни посегателства, насочени към насилствена промяна на конституционно установения ред в страната, който гарантира упражняване на правата на човека и гражданина, демократично представителство на основата на многопартийна система и дейността на институциите, установени от Конституцията;

д) разкриване, предотвратяване и противодействие на терористични действия, на незаконен трафик на хора, оръжие и наркотици, както и на незаконен трафик на продукти и технологии, поставени под международен контрол, пране на пари и други специфични рискове и заплахи.

Информационната война

Противоборството в информационната среда: съвкупност от информационни операции, провеждани по време на криза или в конфликт за оказване влияние върху противниковата информация и информационните му системи и едновременна защита на своята информация и информационните ѝ системи.

Информационно доминиране

Постигането на информационно превъзходство над противника, водещо до оперативно или локално превъзходство в даден район, в конкретно време и при определени обстоятелства.

Инцидент

Инцидент е непредвидимо или трудно прогнозируемо, ограничено по време и пространство действие, с висока интензивност на сили или вследствие на човешка дейност, застрашаващо живота или здравето на хора, имуществото или околната среда.

Инфлация (Inflation)

Инфлацията е присъща на книжно-паричното обръщение и представлява общо (средно) нарастване на равнището на цените на стоките и услугите. Всяко явно или скрито обезценяване на парите е свързано с неравновесни състояния

в стопанството. При инфлационно състояние на икономиката покупателната способност на паричната единица намалява. Темпът на инфлация се дефинира като процент на изменение в равнището на цените, измерено най-често с индекса на цените на потребителските стоки, който позволява да се сравнят разходите за покупка на пазарната потребителска кошница за даден период с разходите за покупка на същата потребителска кошница за предишен период. Основните форми, в които се проявява инфлацията са инфлация на търсенето, инфлация на предлагането и инфлационна спирала. От гледна точка на размера ѝ инфлацията може да бъде умерена, галопираща и хиперинфлация, а най-засегнати от инфлацията са най-слабо платените слоеве от населението.

Информационна защита

Комплекс от организационни, юридически, технически и технологични мерки за мониторинг, анализ, активна превенция, намаляване влиянието на уязвимости, споделяне на информация за тях, включително отстраняване на последствията от инциденти.

Инфраструктура

Система от стационарни обекти, предназначени за подготовката, развъртането и воденето на военните действия от войските и силите на театъра на военните действия (ТВД).

Индивидуални средства за защита

Средствата, предназначени за предпазване на дихателните органи, очите и кожата от отровни и радиоактивни вещества, пари и аерозоли от високи температури и изгаряния от взривове и други механични въздействия.

Иредентизъм

От итал. *иредента* (неизкупена, неспасена): област, останала неприсъединена. Оттук понятието означава политика или действия на лица, партии или държави, които се стремят да присъединят към своята държава дадена област (със или без населението) – в момента част от друга държава.

Ислям

От араб. *Покорност* . Една от най-разпространените религии в света. Възниква през VII век в арабския свят. И. признава един бог – аллах, чийто “посланик” на земята и пророк е Мохамед смятан за основател на исляма). Основните догми на исляма са изложени в Корана. В исляма съществуват две основни направления – сунизъм и шиизъм.

Истина

Философска категория, с която се обозначава съвпадението на знанието ни за действителността с нейните реални характеристики. Истината има процесуален характер, тъй като е резултат от познанието, от една страна, а от друга, винаги е определена степен на съвпадение на знанието с

действителността. В този смисъл всяка истина е относителна и непълна, но в крайна сметка конкретна, защото е знание за нещо от действителността. Разграничаването на истината и неистината, освен че има конкретно-исторически изменения от познавателна гледна точка, е възможно само при установени критерии за степента на съответствие на знанието с действителността.

Катастрофа

Внезапно събитие, съпроводено с тежки последствия, жертви, наранявания, разрушения и повреди, които причиняват загуби, налагащи незабавна локализационна, спасителна и непосредствена възстановителна намеса в широк мащаб.

Католицизъм

В превод от гръцки означава *вселенски*. Католицизмът се основава на учението за равнопоставеността на Бог Отец и Бог Син, като Светият дух произлиза от тях. Начело на църквата стои римският папа, който е върховен наместник на Христос на Земята и е непогрешим. Католицизмът е една от главните насоки в християнството наред с православието и протестантството. Център на католицизма е Ватиканът. Обособяването на католицизма започва с разделянето на Римската империя (395 г.). Окончателното разделяне (схизма) на християнската църква на източна (гръко-католическа, православна) и западна (римо-католическа) се извършва през 1054 г. Католицизмът е господстваща религия в Западна Европа. В резултат на Реформацията през XVI век в Англия, Шотландия, Швеция, Холандия, част от Германия и Швейцария католицизмът е изместен от протестантството.

Кибератака

Кибератака е опит за разрушаване, разкриване, променяне, забрана, кражба или получаване на неупълномощен достъп до/или неупълномощено използване на информационен актив.

Киберзаплаха

Киберзаплаха е възможността за злонамерен опит да се повреди или прекъсне компютърната мрежа, системата, услугите и данните.

Киберинцидент

Киберинцидент е събитие или поредица от нежелани или неочаквани събития, свързани с киберсигурността, които с голяма вероятност могат да предизвикат компрометиране на дейностите и заплашват сигурността на информацията.

Киберпространство

Киберпространство е глобална мрежа от системи за компютърна обработка, електронни съобщителни мрежи,

компютърни програми и данни.

Киберсигурност

Киберсигурност е състояние на обществото и държавата, при което чрез прилагане на комплекс от мерки и действия киберпространството е защитено от заплахи, свързани с неговите независими мрежи и информационна инфраструктура или които могат да нарушат работата им.

Класифицирана информация

Класифицирана информация е информацията, представляваща държавна или служебна тайна, както и чуждестранната класифицирана информация.

Колективни средства за защита

Колективните средства за защита са инженерни съоръжения - скривалища и противорадиационни укрития, чието основно предназначение е укриване на населението при въздушно нападение от бойни и промишлени отровни вещества, радиоактивни вещества и биологични агенти... Могат да имат и друго предназначение, което да не възпрепятства ползването им за укриване на населението.

Конкуренцията

Изпълнява три основни функции: *информационна* – активното взаимодействие на пазарните агенти в конкурентната борба ни информира за съотношението между търсенето и предлагането като база за вземането на пазарни решения; *стимулираща* – всеки участник в конкурентната борба се стреми към подобряване на пазарните си позиции; *контролираща* – многовариантността на пазарния избор, създадена от конкуренцията, въвежда индиректен контрол върху пазарното поведение. Формирането на търсенето и стимулирането на потреблението под въздействие на конкуренцията в крайна сметка води до това, че от две еднакви стоки на пазара се избира тази, която е по-евтина, а от две стоки с еднакви цени – тази, която е с по-високо качество. Това поведение намира израз в действието на пазарния механизъм.

Консенсус

От лат. con-sentine, *съчувствам*, *чувствам като другия*, *съгласен с другия*, *съгласие*. В политиката означава споделено съгласие по повод на върховни ценности (свобода, равенство), правила на политическата игра и на специфична управленска (правителствена) политика. Тези три обекта на съгласие могат да се трансформират в три нива на съгласие: а) съгласие на ниво общност или фундаментален консенсус; б)

съгласие на функционално ниво или процедурен консенсус; в) съгласие на ниво политика или политически консенсус.

Консерватизъм

От лат. *conservare* – *запазвам, опазвам, грижа са за съхраняването*. Политическа теория. Основатели: Шатобриан, Е. Бърк, Ж дьо Местр и други. Основните принципи на консерватизма са ограниченост на сферата на човешкия разум и поради това – важност на универсалния морален ред, санкциониран и поддържан от религията; това, което може да не се променя, не е нужно да се променя; вяра в традициите на народа; убеденост, че съществуването на строги граници между класите и съсловията е необходимо за социалната стабилност и т.н. Консерваторът за разлика от либерала е носител на интегративно съзнание. За него интересите на държавата, нацията, общността стоят по-високо от интересите на индивида или някоя група.

Консолидирана демокрация

Политически режим, при който демокрацията в качеството си на сложна система от институции, правила и превърнали се в стереотипи положителни и отрицателни стимули е станала безалтернативен избор на цялото общество.

Конфедерация

Форма на държавно устройство, представляваща съюз на суверенни държави. В рамките на конфедерацията всяка държава участник запазва своята политическа самостоятелност, конституцията, правната и националната финансова система, собствените си въоръжени сили. За разработване на обща политика се създават общи органи на власт с делегирани представители от държавите участнички. Техните решения имат само препоръчителен характер. Конфедерацията е достатъчно неустойчив съюз, който с времето или се разпада, или се преобразува във федерация.

Конфликт

Ясно изразено състояние на борба между противникови групи заради дефицитни обществени ресурси (власт, богатство, статус, ценности) и включва опит да се неутрализира противникът, да му се причини вреда или да бъде отстранен.

Крайна необходимост

Такава обективно съществуваща ситуация, характеризираща се с непосредствена, бързо развиваща се опасност за живота или здравето на гражданите или за засилване и неконтролируемо развитие на извършващи се негативни процеси, която изисква незабавна реакция.

Криза

Национална или международна ситуация, при която съществува заплаха за жизненоважни интереси на страната.

Кризисна обстановка

Възниква в резултат на заплаха или проява на инцидент или на множество инциденти, чиито негативни последици

обхващат по-големи територии, причиняват значителни вреди и разрушения и представляват заплаха на територията на няколко общини, няколко области или на цялата държава, при което дейността и условията за съществуване в застрашената среда са съществено нарушени и могат да бъдат възстановени само чрез прилагането на специални мерки за определен период.

- Кризисно положение** То е особен вид правов режим, който се въвежда от отделни територии или на територията на цялата страна при кризисна обстановка с цел овладяване на кризата и преодоляване на последствията от нея. Всяко кризисно положение обхваща определена територия на община, няколко такива или на цялата страна.
- Ксенофобия** От гр. *ксенос* (чужд) и *фобос* (страх). Буквално означава *страх от чуждото или от чужденеца*.
- Култура** От лат. *cultura* (обработване). 1. Съвкупност от всички видове преобразователна дейност на човека и обществото и резултатите от нея във всички сфери на обществения живот. 2. Сбор от материални и духовни ценности, създадени от човечеството през вековете. Най-общо културата бива материална и духовна.
- Легалност** Законност. Понятието *легалност* означава формално-юридическа законност, обект на която може да бъдат властта, политическите институции, политическата дейност.
- Легитимност** Означава правомощност на властта, лоялност и поддръжка от страна на гражданите. В политическата наука терминът е въведен и детайлно разработен от Макс Вебер, според който всяка власт се нуждае от самооправдаване, признание и подкрепа. Именно признаването на властта, вярата в справедливия ѝ характер, съгласието със съществуващото разпределение на богатата и ресурсите съставлява според него основата на легитимността. Вебер диференцира три "чисти" типа легитимност: традиционна, харизматична и рационално-легална, които в реалния живот съществуват в различни комбинации. Д. Истън определя три източника на легитимност: вяра в съществуващите политически ценности; убеденост в законността на установените процедури, норми и политически структури; признаване и одобрение на личността, осъществяваща властта.
- Либерализъм** От лат. *liberalis* (свободен). 1. Политическа идеология. Основатели – Дж. Лок, Ш. Монтескьо, А. Смит, Дж. С. Мил. В центъра на либерализма е проблемът за свободата, която се трактува в негативен план като "свобода от...", като

освобождение на човека от социално-политическите форми на контрол от страна на държавата. Свободата на човека предполага неотменимост на такива принципи като достойнство на личността, нейната автономност, търпимост. Идеята за индивидуалната свобода се свързва с частната собственост, която се разглежда като гарант и мяра на свободата. Доктрината на либерализма намира въплъщение в принципите на свободния пазар, конкуренцията. Към тях се присъединяват и политическите: плурализъм, парламентарен демократизъм, разделение на властите, равенство пред закона. На държавата се определя ролята на “нощен пазач”. Основната идея е, че свободата, равенството (разбирано като равенство пред закона), конкуренцията и индивидуализма в рамките на саморегулиращия се пазар гарантират социалната хармония и прогрес. Политическата идеология на либерализма е в основата на либералната теория на демокрацията – концепция, съгласно която демокрацията е политическа организация, гарантираща правата и свободите на човека. За основни признаци на демокрацията в рамките на тази теория се приемат автономията на личността, ограничаването на властта от правата на човека, максимално широките и равни възможности за политическо участие, представителният характер и политическата отговорност на властта.

2. Течение в международната политика, за чиито привърженици нарастващите взаимозависимост и взаимообвързаност между държавите създават международна общност, което ще доведе до нова форма на международна политика.

**Ликвидиране на
последствията от
бедствия, аварии и
катастрофи**

Спасителни и неотложни аварийно-възстановителни работи, насочени към спасяването на живота и опазване здравето на хората, намаляване размерите на щетите на околната среда и на материалните загуби, атака също локализиране на зоните на бедствено положение и прекратяване действието на характерните за тях опасни фактори.

Лобизъм

Целенасочени въздействия на заинтересувани групи върху органите на властта с намерение да се въздейства върху тяхно решение. Целта е реализиране на специфични групови интереси.

Логистика

Наука за планиране, придвижване и поддържане на въоръжените сили. Тя включва:

– проектиране и развитие, придобиване, съхраняване, транспортиране, разпределение, поддръжка, евакуация и

ешелониране (дислоциране) на материали;

– транспортиране на личен състав;

– придобиване или проектиране, експлоатация и дислоциране на инфраструктурата;

– изграждане на обслужващи служби;

– медицинско и здравно осигуряване.

Малки държави

Ограничени в пространствено и ресурсно отношение държави, които имат своето място в международните отношения, но не определят техния модел. Те са второстепенни играчи, които отстояват своите интереси, съобразявайки се с политиката на великите сили.

Мегаикономикс

Мегаикономическата теория или икономическата теория на световното стопанство е тази част, която изследва взаимоотношенията между националните икономики, изразяващи се в обмен на стоки и услуги, капитал и работна сила, във взаимозависимостта и обвързаността на националните стопански комплекси и изграждането на частни и правителствени международни институции и правила за функциониране на световната икономика. Огромните мащаби на международния бизнес, еволюцията на валутната система, растящата роля на финансовите транзакции чрез международните финансови пазари, интеграционните процеси, появата на новия протекционизъм и т.н. превръщат мегаикономическата теория в обект на нарастващо внимание от страна на учените и практиците.

Меджлис

Събрание, съвет. Парламентът в Република Турция.

Мезоикономикс

Мезоикономическата теория е сравнително ново направление, което дължи появата си на огромните мащаби на концентрация на капитала и производството и на тяхната транснационализация. Може да се квалифицира като микроикономика на макроединиците, тъй като обект на изследване са големите корпорации с мащаби на осъществяваните операции на цели държави и с преобладаващ международен характер на дейност. Без съмнение компании като “Кока-Кола” и “Дженеръл Мотърс” трудно биха могли да се разглеждат като микроединици. Мезоикономическата теория стои по-близо до проблемите на световното стопанство, отколкото до микроикономическата теория, където формално е нейното място.

Международен

За целите на Виенската конвенция за правото на договорите

договор

от 1969 г. "договор" означава международно споразумение, сключено между държави в писмена форма и регулирано от международното право, независимо дали споразумението се съдържа в един документ, в два или в няколко свързани помежду си, а също така независимо от конкретното му наименование. С аргумент от чл. 26 от същата конвенция (озаглавен "Pacta sunt servanda" – на лат.) всеки действаш международен договор е задължителен за страните по него и трябва добросъвестно да се изпълнява от тях.

Международни отношения

Съвкупност от икономически, политически, правни, дипломатически и други връзки между държавите и системите от държави, между основните социални слоеве, класи, между основните социални, политически сили, организации и обществени движения, действащи на международната сцена.

Международно разделение на труда (МРТ)

Международното разделение на труда може да бъде дефинирано като частен случай на общественото разделение на труда, при което производителите от различните страни се специализират в производството на определени блага (стоки и услуги), които разменят на международния пазар. Критерий за изградено МРТ е относителната устойчивост на международните производствено-търговски връзки, които го опосредстват. Международното разделение на труда предполага относително висока степен на развитие на общественото разделение на труда и високо развити и изградени национални стопанства, тъй като не би могло да достигне значителни размери, да се реализира в относително зрели форми и да играе съществена роля в обществения възпроизводствен процес на различните страни, ако не се опира на развит производствен апарат и транспортно-съобщителна инфраструктура.

Като фактор на икономическия и социалния прогрес МРТ играе положителна роля, намираща израз в преодоляването на националната обособеност и затвореност на производството, интернационализирането на научно-техническите постижения, рационалното използване на ограничените производствени ресурси на отделните страни и оптимизирането на структурата на народностопанските комплекси на партньорите. На тази основа стимулира икономическия растеж в интернационален мащаб, повишава ефективността на производството, увеличава икономическото

благосъстояние на страните партньори в МРТ.

Миротворчество

Дипломатически дейности, провеждани след началото на конфликт с цел постигане прекратяване на огъня или бързо мирно уреждане. Могат да включват помощ, посредничество, помирение и такива действия, като дипломатически натиск, изолация или санкции.

Метод

Понятие, обозначаващо както начин за постигане на целта, така и средство, мисловен модел и устойчива конструкция, с чиято помощ става възможен системният познавателен процес. За да бъде ефективно средство в познавателната и практическата дейност на хората, самият метод трябва да бъде резултат и обобщение на целокупния човешки опит, да бъде мисловно извървян път към целта.

Мир

Състояние на баланс на противоречията между страните (групировките), при които не съществуват нарушения на националните интереси и правните норми.

Мрежова и информационна сигурност

Мрежова и информационна сигурност е способността на мрежите и информационните системи да се противопоставят на определено ниво на въздействия, засягащи отрицателно наличието, истинността, целостта или поверителността на съхранявани, пренасяни или обработвани данни или на свързаните с тях услуги, предлагани от тези мрежи и информационни системи или достъпни чрез тях.

Налагане на мир

Операции, провеждани по силата на глава VII от Устава на ООН. Те са насилствени по характер и се осъществяват, когато всички засегнати в конфликта страни не са постигнали съгласие или то може да бъде нетрайно. Предназначени са да поддържат или да възстановят мира, или да наложат условията, посочени в мандата.

Народ

Голяма група хора с обща историческа съдба, които са имали, имат и искат да имат обща територия, но най-вече общ социален живот и живеят според общи публично утвърдени закони и норми, съобразно своите традиции и култура. Често с това название се обозначава населението на една държава.

Насилие

Налагане на волята, интересите, целите на един човек или социална група над останалите във вреда на техните интереси и цели. Важна характеристика на насилието са средствата, чрез които се осъществява. В този смисъл съществува икономическо, политическо, духовно и т.н. насилие. Крайните форми на насилие са тези, при които има

унищожаване на хора (войната като въоръжена борба, геноцид и т.н.).

Национален въпрос

Съществува, когато нацията (или най-просветената и напредничава част от нея) осъзнава, че нещо сериозно засяга съдбата ѝ, дори самото ѝ съществуване. Националният въпрос съществува както в процеса на обособяване на нациите, така и още по-осезаемо в процеса на отстояване на икономическите, политическите, социалните и духовните позиции на нацията, без които тя не може да се развива пълноценно.

Национален идеал

Несъществуващо реално състояние на нацията, което нейните представители възприемат като съвършено, без да поставят въпроса за постижимостта на това състояние. Когато се постави непосредствено въпросът за постигането на това идеално състояние или на част от него, по-точно е да се използват понятия като национална цел или цели.

Национализъм

С това понятие се обозначават поне три различни неща: стремеж и реални действия за постигане и отстояване на национална независимост, мотивирани с аргументи и допълнени с чувството за национално достойнство, при зачитане на достойнството на представителите на другите нации; като идеологическа доктрина – изразяване и “обосноваване” превъзходството на една нация над всички останали; модерен национализъм – преодоляване на противопоставянето на една нация над другите, стремеж за съчетаване на интересите и правата на различните етнически общности и осигуряване просперитета на нацията при спазване правата и свободите на гражданите.

Национална сигурност

Национална сигурност е динамично състояние на обществото и държавата, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната, когато са гарантирани демократичното функциониране на институциите и основните права и свободи на гражданите, в резултат на което нацията запазва и увеличава своето благосъстояние и се развива, както и когато страната успешно защитава националните си интереси и реализира националните си приоритети.

Нация

Народ, а също и племе (от лат.). При определянето на нацията са възможни три подхода и съответно три различни по тип определения: 1. Народ, който има своя държава и се идентифицира чрез нея. 2. Голяма група хора с общ произход, език и култура, но преди всичко общ стопански и

политически живот. 3. Нацията е равнозначна на народ.

**Негативни права
(свобода) на човека**

Определят задълженията на държавата да се въздържа от определени действия по отношение на индивида. Те дефинират сферата на ненамеса на държавата, автономната сфера на индивида.

**Нерегламентиран
достъп до
класифицирана
информация**

Нерегламентиран достъп до класифицирана информация е разгласяване, злоупотреба, промяна, увреждане, предоставяне, унищожаване на класифицирана информация, както и всякакви други действия, водещи до нарушаване на защитата ѝ или до загубване на такава информация. За нерегламентиран достъп се счита и всеки пропуск да се класифицира информация с поставяне на съответен гриф за сигурност или неправилното му определяне, както и всяко действие или бездействие, довело до узнаване от лице, което няма съответното разрешение или потвърждение за това.

Обект на правото

Винаги са първични обществени отношения по повод на материални или духовни блага, които отношения в името на предпазването и/или преодоляването на деструктивния обществен хаос се моделират в правоотношения. Трябва да се прави разлика между обект на правото и предмет на правонарушение – понеже последното е самото материално или духовно благо, чрез което се накърнява дадено обществено отношение, вече моделирано в правоотношение от страна на нормотворецът.

**Обективен
граждански контрол**

Единен конкретен стандарт на гражданския контрол, който е политически неутрален и се признава от всички социални групи в обществото. Той позволява да се сведе до минимум властта на военните над гражданското население и едновременно да се осигури максимална вероятност за постигане целите на военната сигурност. Според С. Хънтингтън този контрол прави от въоръжените сили инструмент на държавата и ги неутрализира политически. Високопрофесионалният офицерски корпус е готов да изпълни заповедите на всяка гражданска група, която легитимно е получила политическата власт.

Обекти на сигурност

Материални и нематериални ценности, но преди всичко интересите на личността, обществото и държавата.

Ойкумен –

Територията, пространството, населено с хора.

**Офицерството като
професия**

Квалификацията на тази професия е управление на насилието, а нейната отговорност – военната сигурност на обществото.

**Обществени
отношения**

Отношенията, в които влизат помежду си хората в съвместния им обществен живот. Най-важната характеристика на обществените отношения е тяхната обективност, защото те възникват в процеса на човешката дейност и са условието тя да бъде свързана с потребностите и интересите на хората като обществени същества. Обществените отношения са наиндивидуални по своя характер не само защото на практика се разгръщат като отношения на групите, а и защото чрез вплитането в мрежата на обществените отношения всеки индивид се превръща в социално същество.

Обществено мнение

Наиндивидуалното рационално-оценъчно отношение на обособени общности от хора към събития от социалната действителност. Значението на общественото мнение се определя преди всичко от качеството и ролята му на регулатор на обществения живот. Най-пълно тази роля се проявява в демократичното общество, но задължително условие е формирането и изявата на активна гражданска позиция. В този смисъл общественото мнение в собствения смисъл на думата е налице в гражданското общество и един от бележите му.

Общество

Пределно обща по съдържание категория за обозначаване на факта, че хората живеят заедно и то в закономерни връзки и зависимости. В по-тесен смисъл на думата общество е всичко, което хората изграждат и в (с) което живеят. Важни основни области на обществото, без които то престава да съществува, са производството на средства за съществуване, възпроизводството на хора, регулирането и управлението, производството на идеи и ценности. Всичко това хората правят съвместно и в този смисъл е обществено. Нерядко понятието общество се използва в по-конкретен смисъл – като етап от развитието на цялото, а също и като регионална обособеност с икономически, социални и други отлики от останалите – например западно общество, българско общество и т.н.

**Операции различни
от война**

Организиран се и се провеждат за възпиране на войната и установяване на мир извън територията на страната, а също и за оказване помощ на населението на територията на страната. Те се разделят на:

- Операции различни от война, включващи използването или заплахата от използване на сила, каквито са операциите в отговор на кризи (операции за поддържане на мира) извън територията на страната и стабилизиращите операции. Организиран се и се провеждат под ръководството на различни международни организации (НАТО), след получен

мандат от ООН, ЕС или ОССЕ.

- Операции различни от война, невключващи използване или заплаха от използване на сила, каквито са поддържащите операции. Организираните се и се провеждат под ръководството на държавната администрация или органите на местното самоуправление и включват действията за оказване помощ на населението при природни бедствия, инциденти и катастрофи.

Основни икономически категории на пазарното стопанство

Стоки, цени, пазар, пазарен дял, пазарна конкуренция, търсене, предлагане и пазарно равновесие. *Стока* е всяко нещо, което е обект на покупко-продажба. Или стоката е продукт на труда, произведен за размяна, а не за собствена консумация. *Цената на стоката* е паричният еквивалент, който се получава в размяната срещу нея, т.е. паричният израз на нейната стойност. Универсалното разбиране за *пазар* е всяка ситуация, при която продавачът и купувачът влизат помежду си в отношения на покупко-продажба. Освен това обаче пазарът е комплекс от институции и начинът, по който те се развиват и еволюират, предопределя влиянието на всяка икономическа политика. Пазарът не е само мрежа от стопански субекти, които си разменят стоки, но и комплекс от традиции, закони, юриспруденция, процедури за банкрути и ликвидация, предоставяне на информация, взаимоотношения на сили, отношения между бизнеса и синдикатите, очаквания, доверие и много други. *Пазарен дял* означава процентното участие на дадена фирма в продажбите на определен продукт или услуга на един или всички пазари. Определянето на пазарните дялове е особено важно за идентифицирането на характера на пазара – дали е конкурентен, или монополен. *Пазарната конкуренция* е комплексен икономически феномен. В широк смисъл под конкуренция се разбира взаимодействието на пазарните агенти (продавачи и купувачи), при което всеки участник се стреми да реализира своите интереси независимо (или за сметка) на другите участници. Има три страни на проявление на конкуренцията – между продавачи и купувачи; между купувачи; и между продавачи. В тесен смисъл конкуренцията означава присъствие на двама или повече продавачи и двама или повече купувачи, всички действащи независимо един от друг, на определен пазар, където се предлага ограничено количество от дадена стока.

Обявяване на положение на война и военно положение

Положение на война и военно положение се обявяват с решение на Народното събрание или указ на президента на републиката по установения в Конституцията ред и се оповестяват по всички средства за масово осведомяване. В акта за обявяване на положение на война или военно

положение се посочват нормативните актове, които влизат в сила или се отменят. При обявяване на положение на война и военно положение отбраната на страната и осигуряването на вътрешния ред преминават под ръководството на върховния главнокомандващ. При обявяване на положение на война и военно положение решенията на органите за ръководство на отбраната са задължителни.

Оперативна съвместимост

Способността на една система или войскова единица да обслужва или да бъде обслужвана от други системи или войскове единици по такъв начин, че този обмен да им позволява ефективна съвместна работа.

Отбранителен потенциал (способност)

Състояние на определени материални и човешки ресурси, трансформирани във вид, позволяващ ефективна защита на териториалната цялост и сигурността на страната. Той е резултативна величина, детерминирана от специфични военни технологии, трансформиращи отбранителните ресурси в определена обществена потребност.

В тесен смисъл отбранителната способност на страната е качество, необходимо за да бъде посрещната евентуална агресия с по-малко рискове и разходи.

Отбранителната способност на държавата пряко зависи от нейната **военна мощ**. Военната мощ е съвкупност от всички материални и духовни сили на страната и способността ѝ да ги мобилизира за постигане на поставените цели във военния конфликт или за решаване на други задачи в кризисни ситуации. Тя характеризира постигнатото равнище в развитието на въоръжените сили и включва военен, икономически, научен, социален и духовен потенциал.

Като съставен елемент на военната мощ и основна категория, разкриваща състоянието на въоръжените сили, е **бойната мощ (бойният потенциал)**. Тя е съвкупност от материални и морално-бойни фактори, определящи качеството на въоръжените сили и тяхната способност да изпълняват бойни задачи.

Отбраната на Република България

Система от политически, икономически, военни, социални и други дейности за осигуряване на стабилна среда на сигурност и за подготовка и осъществяване на въоръжена защита на териториалната цялост и независимостта на държавата.

Отбраната на Република България е част от националната сигурност, която се определя от националните интереси.

Отбраната на Република България се осъществява и при условията на колективната отбрана на съюзниците от

Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО), както и в рамките на Европейската политика за сигурност и отбрана.

Дейностите, свързани с отбраната, се осъществяват в съответствие с Конституцията, законите и с международните договори, по които Република България е страна.

Политически конфликт – Сблъсък на субектите (и актьорите) на политиката в общия им стремеж да осъществяват своите интереси и цели, свързани преди всичко с постигане на властта или нейното преразпределение, а също и с промяна на техния политически статус в обществото;

Преценка на ценностите – Процес на преподреждане на ценностната система, предизвикан от промени на основни характеристики на обществото, а също и на човешкото съществуване в личен и общочовешки план. Най-важната страна от процеса на препотдреждането и улавянето на тенденциите в развитието на човечеството, откриването на значимото в бъдещото развитие и разбира се, намирането на „мястото“ на общочовешките ценности в новоизграждащата се ценностна система и идентичност;

Пазарна икономика

При нея разпределението на ресурсите, производството и задоволяването на потребностите се осъществява с посредничеството и под диктата на пазара. Посредством механизма на “пазарните сили” (търсене, предлагане и конкуренция) се решава какво, как и за кого да се произвежда. При пазарната икономика индивидите, домакинствата и фирмите са интегрирани в единен организъм в резултат от размяната на стоки с посредничеството на пазара. Всяка “микроединица” общува с външната икономическа среда, като по този начин получава от нея информация за собственото си поведение и извлича необходимите за възпроизводствения си цикъл продукти срещу някакъв еквивалент. Пазарната икономика се основава върху три принципа: принцип на еднородността – качествената еднородност на стоките е първото условие, за да е възможна размяната между тях (трудова теория за стойността и теорията за пределната полезност); принцип на еквивалентността – размяната на еднородни стоки да се осъществява при знак на равенство между тях. Този принцип действа в еднаква степен, когато се разменят стока срещу стока и когато една специфична стока – парите, играе ролята на универсален еквивалент; принципът на рационалността – основава се на утвърждаването на рационално поведение на индивидите и фирмите, като резултат от функционирането на пазара и има не абсолютно, а относително действие.

Пазарната икономика не е съвършена. Принципът на рационалността влиза в конфликт с т.нар. “пазарни дефекти” (неспособността на пазара да осигури оптимално използване на ресурсите за задоволяване на потребностите). Две основни причини дефектират пазара: “пазарното бездействие”, от което произтичат т.нар. “външни печалби” и “външни загуби”; и монополизацията. Нерационалността на пазара вследствие на пазарните дефекти може да бъде преодоляна само чрез регулативна намеса на държавата и трансформиране на пазарната икономика в “смесена”.

Пазарният механизъм

Съвкупност от процеси, които водят до взаимна координация на относително независими помежду им решения за производство и потребление, при което основен носител на необходимата информация е цената. Предлагането на пазара е в пряка зависимост от производството и цената на стоката. От тази функционална зависимост се определя кривата на предлагането. Търсенето на пазара е в пряка зависимост от количеството и цената на предлаганата стока и определя кривата на търсенето. Кривата на търсенето и кривата на предлагането при пазарния механизъм се пресичат в точка, която определя равновесната цена (търсенето и предлагането се уравнисяват). Пазарното равновесие означава адаптация на производството (предлагането) към пазара (търсенето), в резултат на т.нар. еластичност на търсенето и предлагането. Пазарно равновесие има, когато количеството на потребителското търсене съвпада с количеството на производственото предлагане, т.е. състояние на пазара, при което всички стоки, постъпили в него, ще бъдат реализирани. Това равновесие се дължи на удовлетвореността на интересите на пазарните агенти. В мащабите на цялата икономика съществува вектор на цените, който гарантира равенство между търсенето и предлагането едновременно на всички пазари – това състояние на икономиката се нарича пазарно равновесие.

Пазарно равновесие

Кривата на търсенето и кривата на предлагането при пазарния механизъм се пресичат в точка, която определя равновесната цена (търсенето и предлагането се уравнисяват). Пазарното равновесие означава адаптация на производството (предлагането) към пазара (търсенето), в резултат на т.нар. еластичност на търсенето и предлагането. Пазарно равновесие има, когато количеството на потребителското търсене съвпада с количеството на производственото предлагане, т.е. състояние на пазара, при което всички стоки, постъпили в него, ще бъдат реализирани. Това равновесие се дължи на удовлетвореността на интересите на пазарните агенти. В мащабите на цялата икономика съществува вектор на цените, който гарантира равенство между търсенето и предлагането

едновременно на всички пазари – това състояние на икономиката се нарича пазарно равновесие.

Пазарното равновесие означава адаптация на производството (предлагането) към пазара (търсенето), в резултат на т.нар. еластичност на търсенето и предлагането. Пазарно равновесие има, когато количеството на потребителското търсене съвпада с количеството на производственото предлагане, т.е. състояние на пазара, при което всички стоки, постъпили в него, ще бъдат реализирани. Това равновесие се дължи на удовлетвореността на интересите на пазарните агенти. В мащабите на цялата икономика съществува вектор на цените, който гарантира равенство между търсенето и предлагането едновременно на всички пазари – това състояние на икономиката се нарича пазарно равновесие.

Пакт за стабилност на Югоизточна Европа

Създаден на конференцията в Кьолн на 10 юни 1999 г. по идея и съгласие на страните членки на Европейския съюз, САЩ, Русия, както и на основните международни организации и институции – ООН, Съветът на Европа, ОССЕ, Организацията за икономическо сътрудничество, Световната банка, Международния валутен фонд, Европейската банка за възстановяване и развитие и др. Приоритет на Пакта са проблемите на сигурността, реконструкцията, сътрудничеството между балканските държави.

Пари

Парите се определят като особена стока, чиято специфична функция е да изпълнява ролята на всеобщ еквивалент при размяната на пазара. След появата им целият стоков свят се разделя на два полюса – стоки и пари. За разлика от другите стоки парите притежават качеството на непосредствена всеобща разменяемост и поради това са в състояние да задоволят каквато и да е потребност. Ролята на парите в стопанството се проявява във функциите, които те изпълняват: мярка на стойността (в съвременните условия по-скоро като разчетно средство), средство за обръщение, средство за натрупване, платежно средство и световни пари. Парите са продукт на историческо развитие и с течение на времето еволюират до книжни пари, кредитни пари, електронни пари. Стойността им е обратна на цените на стоките. Парите, както и чековите депозити, не притежават непреходна стойност. Доларите и левове са късчета хартия, а чековите депозити са числа за смятане. Монетите имат присъщата им стойност на метал, но тя е значително по-малка от стойността им като пари. За да бъде стабилна, покупателната стойност на парите трябва да бъде контролирана. За целта се използват т.нар парични агрегати, а контролът върху паричното обръщение се осъществява от централната банка на всяка държава.

Патриотизъм	В превод от гръцки означава “сънародник”, “сънародничество”. Отнася се преди всичко до емоционалната сфера – любов и привързаност на човека към неговия народ и родина. Всеки патриотизъм има и рационална страна, свързана с признаването и оценяването на приноса на народа в развитието на човечеството.
Платежен баланс	Платежният баланс на една държава отразява международните плащания, в които тя участва. Всички видове международни дейности, насочени от една страна към друга и измерени посредством парите се отразяват в платежния баланс. По този начин платежният баланс в своята съвкупност отразява движението на стоки, услуги и капитали между дадена страна и останалия свят. Платежният баланс също включва активни и пасивни позиции, като критерий за определяне на техния характер е дали дадена позиция донася или разходва чужда валута. Валутата на страните с активен платежен баланс се търси на валутните пазари, в резултат на което курсът ѝ се покачва.
Поддържане на мира	Означава операции, по правило предприемани по силата на глава VI от Устава на ООН и провеждани със съгласието на всички засегнати в конфликта страни с цел мониторинг и улесняване прилагането на мирното споразумение.
Позитивни права на човека	Фиксират задълженията на държавата да предоставя на гражданите едни или други блага, да осъществява определени действия.
Поколения	Големи групи хора, обособени по възрастов признак с различно място в процеса на предаването и приемането на социалния опит. Освен във възпроизводствения процес поколенията имат различно място и различна “тежест” в производствения, политическия и духовния живот на обществото.
Политическа власт	Един от видовете власт в обществото, чиито отличителни черти са легалност при използването на сила и другите средства на властване в рамките на националната територия; върховенство, задължителност на решенията на политическата власт за всички други видове власт; публичност, т.е. всеобщност и безличност, отнася се до всички граждани от името на цялото общество с помощта на правото (закона); моноцентричност, т.е. наличие на един център за вземане на решения; многообразие на ресурсите (принудителни, икономически, информационни и др.). Съществуват различни начини за завоюване на политическата власт. В правовата държава това става чрез делегиране на политически правомощия на държавата от страна на

обществото.

**Политическа
култура**

Исторически формирали се, относително устойчиви политически представи, убеждения, ценности и ориентации, както и обусловени от тях модели и норми на политическо поведение, проявяващи се в действията на субектите на политическо поведение.

**Политическа
стабилност**

Система от връзки между различните политически субекти, за която са характерни определена цялост и способност ефективно да осъществява възложените ѝ функции.

**Политически
конфликт**

Сблъсък на субектите на политиката в общия им стремеж да осъществяват своите интереси и цели, свързани преди всичко с постигане на властта или нейното преразпределение, а също и с промяна на техния политически статус в обществото.

**Политически
суверенитет**

Способност и възможност на обществото и на създаваните от него държавни институции самостоятелно да решават въпросите на държавното устройство, да провеждат независима външна и вътрешна политика в интерес на личността и обществото.

Положение на война

При въоръжено нападение срещу страната или при необходимост от неотложно изпълнение на международни задължения се обявява "положение на война". За начало на този режим се приемат часът и денят на обявяването на войната или времето на фактическото започване на бойните действия. За край на режима "положение на война" се приема обявеният час и ден за прекратяване на военните действия, а в случай на продължаването им след обявения час и ден – времето на фактическото им прекратяване. След обявяването на режим "положение на война" в страната и във въоръжените сили се пристъпва към изпълнение на задачите съгласно военновременните планове. В случай на внезапно въоръжено нападение или нахлуване на чужди войски на територията на страната въоръжените сили предприемат всички необходими мерки за отблъскване на нападението, без да чакат обявяване на война. Щетите, произтичащи от действия в интерес на отбраната в условията на режим "положение на война", не подлежат на обезщетяване.

**Правила за бойно
поведение (*Rules of
engagement*)**

Директиви за въоръжените сили (включително отделните лица), дефиниращи обстоятелствата, условията, степента и начина, при които могат или не могат да се прилагат сили или действия, които биха могли да се възприемат като провокативни; правилата за бойно поведение не се използват за възлагане на задачи или даване на тактически указания; с изключение на самоотбраната по време на операции

правилата за бойно поведение са единствените правомощия на силите за употреба на сила.

Правна норма

Основният съставен елемент на правото, което от своя страна е елемент от обществената нормативна система – наред с морала, религията и други подобни нормативни съвкупности. Тези норми представляват общи правила за поведение с перманентно действие, в което е обективизирана държавна воля на специално оправомощен нормотворчески (законодателен) орган. Чрез тях подаващите се на деструктивен хаос обществени отношения се моделират в правоотношения, без това само по себе си да е гаранция за ефективност. Правните норми генерират субективни права в корелативна връзка с насрещни субективни задължения. Правните норми може да бъдат забраняващи, задължаващи, оправомощаващи. В зависимост от примата на техния източник се оформя своеобразна пирамидално-йерархична структура. Класическата правна норма се състои от хипотеза (условията и предпоставките за действие), диспозиция (същинското правило за поведение) и санкция (предвижда негативните за правонарушителя правни последици).

Правова държава

В центъра на теорията за правовата държава е представата за върховенството на правото над държавата. Правото е мяра за свободата, равенството и справедливостта. Всички закони, норми и действия на държавата са производни от правото и трябва да бъдат съгласувани с него – гласи първият принцип на правовата държава. Вторият принцип (законност) гласи, че за “нито един човек, намиращ се в гражданското общество, не може да бъде направено изключение от законите на това общество” (Дж. Лок). Теорията за разделение на властите е третият принцип на правовата държава.

Православие

Едно от трите направления на християнството, наред с католицизма и протестантството. Първоначално цялата господстваща християнска църква се нарича православна (ортодоксална) и католическа (вселенска) за разлика от еретическите отклонения от “правата вяра”. Постепенно името *православие* започва да се отнася само за източната разновидност на християнството. След схизмата (разделението) от 1054 г. това название окончателно се утвърждава. Православието се основава на учението за триединната и неделима същност на Бог Отец, Бог Син и Светия дух, като за изначален се приема Бог Отец. Висш орган на православието е Вселенският събор от представители на автокефалните (независими) православни църкви. За разлика от католическата, в православната няма единна църковна организация, а константинополският патриарх, който по традиция се нарича вселенски, няма власт

над другите православни църкви.

Правоотношение

Своеобразна правна връзка между поне два или повече конкретни субекти на правото, възникваща на базата на действащи правни норми. В рамките на правоотношението може да се индивидуализират субективните права и осмислящите ги насрещни субективни задължения. Правоотношението може да включва значително повече от минимално необходимите два субекта, но то винаги е двустранно, т.е. полюсно ориентирано съответно към оправомощената и задължената страна.

Предотвратяване на конфликти

Означава дейности, провеждани обикновено по силата на глава VI от Устава на ООН. Обхващат дейностите от дипломатическите инициативи до превантивните развързвания на сили с цел предотвратяване на ескалирането на противоречия във военни конфликти или тяхното разпространение; предотвратяването на конфликти може да включва и опознавателни мисии, консултации, предупреждения, инспекции и мониторинг.

Преодоляване на последствията от кризи

Спасителни и неотложно аварийно-възстановителни работи, насочени към спасяване на живота и опазване здравето на хората, намаляване размерите на щетите на околната среда и на материалните загуби, а така също локализиране зоните на бедствено положение и прекратяване действието на характерните за тях опасни фактори.

Преценка на ценностите

Процес на преподреждане на ценностната система, предизвикан от промени на основни характеристики на обществото, а също и на човешкото съществуване в личен и общочовешки план. Най-важната страна от процеса на преподреждането е улавянето на тенденциите в развитието на човечеството, откриването на значимото в бъдещото развитие и разбира се, намирането на “мястото” на общочовешките ценности в новоизграждащата се ценностна система.

Протестантство

От лат. “протестиращ”, “публично доказващ”. 1. Общо название на християнски религиозни учения (лутеранство, калвинизъм, цвинглианство, англиканство) и секти (баптисти, методисти, петдесетници, евангелисти и др.). Възниква в Европа през XVI век и по-късно през Реформацията като протест срещу догмите на католическата църква. 2. Разновидност на християнството, която се основава на учението за непосредствената връзка между Бога и човека. Протестантството утвърждава опростен църковен ритуал – кръщение и причастие. Отрича върховната роля на папата и църквата. Разпространено е в Англия, Германия, Швейцария, САЩ и др.

Психологическа война

Съвкупност от всички подривни политически и идеологически мероприятия, използвани от воюващите страни в интерес на (против) държавата и въоръжените ѝ сили.

Първоначално натрупване на капитал

Преразпределение на общественото богатство и интензивно натрупване на “много пари в малко ръце” за исторически кратък период от време в прехода към капиталистическа система. В България процесът се осъществява в края на XIX век и век по-късно чрез различни методи, които малко или повече са прояви на насилие: укриване и неплащане на данъци, рекет и принудително застраховане, продажба на некачествени стоки, физическо унищожаване на конкуренцията, кражби, наемане на работна сила (включително деца и пенсионери), за които не се плащат социални осигуровки, икономии от разходи за обезопасяване на рискови и вредни за здравето производства и т.н. Чрез първоначалното натрупване на капитал се плаща цената на прехода към капиталистическа икономика.

Развитие

Всеки процес, разглеждан откъм качествените му параметри и постъпателността на тяхната промяна (от просто към сложно). Обществените процеси имат характера на развитие, когато връзките и зависимостите между хората водят до усложняване на системата, но резултатът на това усложняване е качествена промяна в условията на живот. В този смисъл може да се говори за движение от “нисше” към “висше”.

Разум

Една от характеристиките на човека, които го правят уникално и универсално същество, нямащо аналог с останалата част от действителността. Разумът е една от формите на човешкото отношение към действителността, отнасяща се до познанието и практикопреобразуващата дейност. На ниво познание разумът се разглежда като негова степен и относително противостои на сетивността. В практическата дейност опозицията на “разумност” е “стихийност”.

Расизъм

В превод от арабски означава “глава”, “начало”, “произход”. Идеологическа концепция, в чиято основа стои разбирането за наличие на “пълноценни” и “непълноценни” хора, които принадлежат съответно към такива раси. В науката по безспорен начин е доказана несъстоятелността на тази теза. С понятието *расизъм* се обозначават и реални действия и политика, свързани с налагането на т.нар. пълноценни раси над останалите, а също и мерки за създаването на “чисти раси”. Тези действия и политика варират от нетърпимост при

взаимно съжителство (сегрегация, апартейд) до физическо унищожаване на хората от "непълноценните" раси.

Реализъм

Доминираща традиция в международните отношения. Според реалистите главният проблем на международната политика е проблемът за войната и използването на силата, а главните участници са държавите. Отделната държава се стреми да увеличи максимално мощта си и да минимализира заплахата за своята сигурност от други държави.

Регистратура

Регистратура е обособена структура, в която се регистрира, получава, изпраща, разпределя, изработва, размножава, предоставя и съхранява класифицирана информация.

Религия

В превод от латински означава "обсъждам", "свързвам", "привързвам". Система от възгледи, чувства, нагласи и ценности на човека, в основата на които стои вярата в съществуването на нещо, което е свършено, от което зависи всичко в света и което придава смисъл на всичко (Бог). Всяка религия съдържа в себе си култ и преклонение пред Бога. Съвременните световни религии са монотеистични. Като правило всяка религия се институционализира в обществото чрез дейността на свещенослужители, молитвени и обредни храмове, органи за самоуправление, система на религиозно образование и др.

Резерв

Постоянен и мобилизационен и се формира за осигуряване комплектуването на въоръжените сили с висококвалифициран личен състав за попълване на военновременни, а при необходимост и на мирновременни длъжности.

Република

Форма на управление, при която всички висши органи на държавната власт или се избират, или се сформират от общонационални представителни учреждения. Разграничават се три съвременни разновидности на републиката: парламентарна, президентска и полупрезидентска. При парламентарната република правителството носи политическа отговорност пред парламента, а при президентската и полупрезидентската република – пред президента.

Ресурси (източници) на власт

Средства (интерес, убеждение, принуда, разпределение на материални блага), използвани от субекта на власт за постигане целите на властването. Те се подразделят на икономически (материални, финансови, суровинни, технически и др.), социални (престиж, статус, привилегии, социални услуги и др.; културно-информационни (средства за масова информация, институции на науката и образованието

и др.); принудителни (армия, органи на сигурност, правоохранителни органи, съд и др.).

Рискови дейности Това са съхраняването, използването за суровини, преработването, произвеждането или превозването на силно токсични, патогенни, радиоактивни, пожароопасни и взривоопасни вещества и субстанции или дейности в условия, представляващи потенциална опасност за работниците, служителите, населението или околната среда.

Рискови обекти Рисковите обекти са тези, които съхраняват, използват за суровини, преработват, произвеждат или превозват силно токсични, патогенни, радиоактивни, пожароопасни и взривоопасни вещества и субстанции или извършват дейности в условия, представляващи потенциална опасност за работниците, служителите, населението и околната среда.

Рискови вещества и материали Тези, чието производство, превозване, съхранение, употреба или изхвърляне може да увреди или да създаде опасност за човешкото здраве и живот и за околната среда.

Световно стопанство Комплекс от икономически връзки между националните стопанства, характеризиращ се с международно разделение на труда и взаимен обмен на стоки, труд и капитали. По своята същност световното стопанство не е прост сбор от национални стопански единици, а световна система със своя институционална, финансова и търговска наднационална идентичност. Т.е. цялостна интернационална възпроизводствена система, включваща като свои подсистеми практически всички страни в света. В условията на вече изграденото световно стопанство отделните национални икономики не могат да функционират и да се развиват нормално извън многообразните производствено-търговски връзки със заобикалящата ги външна среда (т.е. националните икономики на другите страни), каквато е световното стопанство.

Свобода В най-общ смисъл това е състояние и способност на човека, при което той може да избира и избира между различни варианти на необходимо поведение и носи отговорност за този свой избор и последиците от него. Различните видове свобода – икономическа, политическа, социална, често се разглеждат като степен на освобождение от зависимост, или с други думи, разглеждат се в контекста на отношението зависимост – независимост. Свободата и несвободата като фундаментални характеристики на съществуването ни извън историческите рамки и определености носят в себе си задължително общочовешкия контекст на избора, правото на избор, лишаването или самолишаването от избор.

**Свободни
икономически зони
(СИЗ)**

Свободни или специални икономически зони, зони за свободна търговия, експортни зони, зони за свободно предприемачество, зони за преработка на експортни стоки, безмитни зони. В най-традиционния смисъл под СИЗ се разбира суверенна територия на държавата, където могат да се съхраняват, продават и купуват чуждестранни стоки без заплащане на обикновените митнически такси. Ето защо когато говорим за СИЗ, имаме предвид обособените безмитни територии, чието предназначение е да служат като място за влагане на чуждестранни преки инвестиции в промишлеността и услугите. СИЗ получиха по-голямо разпространение в развиващите се страни и през 70-те години на миналия век се превърнаха в един от белезите на стратегията на прехода от заместващо вноса производство към производство за износ. Като правило тези зони се създават в близост до морско пристанище или летище, където чуждестранните или смесените предприятия безпроблемно могат да внасят стоки, суровини и полуфабрикати за последваща преработка и износ.

Семейство

Основна устойчива малка група в обществото, в която се осъществява възпроизводството на хората и предаването на социалния опит. Отношенията между родителите и децата в семейството, макар и свързани с кръвно родство, всъщност са социални, защото там се извършват не просто раждане и отглеждане на хора, а превръщането им в обществени същества. От своя страна отношенията между съпрузите, като част от социалните отношения не се изчерпват само в рамките на възпроизводството, а имат и своите икономически, културни, битови и други страни.

Сепаратизъм

В превод от латински означава “отделен”. Стремение към отделяне и обособяване на група от хора по различен признак. Най-често се употребява за обозначаване на политическо движение, което си поставя за цел обособяване, а по-късно и отделяне от държавата на част от населението и съответната област, в която живее, и превръщането ѝ в самостоятелна държава. Нерядко целта на подобно движение може да бъде присъединяването към друга държава. Сепаратизмът има различни форми на проявление, които при определени условия може да се разглеждат и като етапи на отделянето. Такива са т.нар. културна автономия, създаването на автономни области в рамките на една държава със свои органи на управление и т.н.

Сецесия

От лат. – “отделяне”. Процес на отделяне, излизане от състава

на държавата на някоя нейна част.

Сигурност

1. Състояние на обществото и личността, при което не съществува опасност от политическа и икономическа принуда, гарантирани са основните интереси и свободите на гражданите; отсъстват неравновесия и кризисни състояния на обществената система и свободно се осъществява развитието;
2. Субективно състояние на човека, при което той се усеща и възприема като уверен, спокоен, живеещ в условия, които не застрашават физическото и психическото му равновесие;
3. Сигурността е състояние, при което е гарантирано съществуването и са надеждно защитени жизненоважни интереси на индивида, групата, обществото;

Сили за бързо реагиране

Формирования от видовете въоръжени сили, комплектувани напълно с въоръжение и бойна техника, а с личен състав – не по-малко от 70 %. Част от тях са предназначени за незабавно действие при възникване на военни конфликти и са комплектувани 100 % с личен състав, бойна техника и въоръжение.

Социална група

Основен вид социална общност, реално обединение от хора в определено време и в определена среда, които съвместно изпълняват обособен кръг дейности и реализират еднотипните си интереси в дадена ценностно-нормативна система.

Среда на сигурност

Обществените процеси, протичащи в световен и регионален мащаб, които пряко влияят върху отстояването на основните интереси и реализирането на целите на субектите на сигурност.

Стратегическа цел

Набелязан краен резултат на военните действия, който води до коренна промяна на военнополитическата обстановка на театъра (театрите) на военните действия и способства за успешна защита на националните интереси. В съвременните условия съдържанието на стратегическата цел може да включва отразяване ударите на противника по суша, въздух и море, отслабване на военния му потенциал, удържане на военни отбранителни райони, полоси, рубежи и обекти, разгромяване на нахлулите групировки и възстановяване на държавната граница, с което се създават условия за защита на националните интереси.

Решаващо влияние върху съдържанието на стратегическата цел оказват политическите цели във военния конфликт, съставът и възможностите на въоръжените сили на страните,

използваните средства за водене на въоръжената борба, физикогеографските особености на театъра на военните действия, ефективността на международните структури за сигурност и други.

Прието е да се различават общата стратегическа цел, т.е. крайният резултат на военните действия, от частните стратегически цели, чието постигане води до коренни изменения във военностратегическата обстановка на театъра на военните действия или на оперативния район. Между тях обаче съществува тясна диалектическа връзка. Такива частни стратегически цели могат да бъдат отразяването на въздушните удари на противника и съхраняването на боеспособността на собствените войски; удържането на оперативния район; разгромът на нахлулите противникови групировки и възстановяването на държавната граница; отразяването (сриването) на ударите откъм море и други.

Постигането на някои от частните стратегически цели не е задължително да се свързва винаги с конкретна стратегическа групировка, вид въоръжени сили или командно равнище.

Стратегическите цели се постигат чрез решаването на редица стратегически и оперативно-стратегически задачи с групировки на въоръжените сили.

Стратегическа задача

Детайлизират и разчленяват постигането на определена стратегическа цел по етапи.

Взети в съвкупност, задачите изразяват в по-конкретна форма съдържанието на тази цел, а всяка от тях е неин съставен елемент. Ако стратегическата цел определя онова, което е необходимо да се постигне във военния конфликт като цяло или във военните действия в даден оперативен район, стратегическите задачи показват какво и как трябва да се направи за постигането на тази цел.

За изпълнението на всяка отделна стратегическа задача се определят конкретни групировки на въоръжените сили и съответни способности за водене на военните действия, т.е. методи, прийоми, пътища и съпътстваща ги последователност на използване на заделените сили и средства за разгром на противника.

В най-общ вид стратегическите задачи могат да бъдат: създаване на стратегическа групировка на въоръжените сили на театъра на военните действия; постигане на информационно превъзходство; отразяване (сриване) нахлуването на противника по суша, въздух и море; удържане

на стратегически обекти и оперативни райони от територията на страната; разгром на вклинилите се в отбраната противникови групировки и възстановяване на държавната граница; отслабване на военния потенциал на противника; организиране и водене на териториална отбрана.

Въоръжените сили решават стратегическите задачи в определени пространствени сфери.

Стратегическо ръководство

Съзнателното целенасочено въздействие на стратегическото командване спрямо обществената система – въоръжените сили – на основата на опознаването и използването на присъщите и обективните закономерности и прогресивни тенденции за осигуряване на нейното оптимално функциониране в мирно и военно време.

То обхваща всички страни на военното дело и се идентифицира като комплекс от дейности на стратегическото командване в областта на изграждането, развитието, подготовката и използването на въоръжените сили в мирно време, при кризи и във военен конфликт.

Командването е процес на изпълнение на функциите на ръководството на войските (силите). Командването е властта, която даден военнослужещ упражнява законно в съответствие с ранга си над своите подчинени.

Стратегическото управление е планомерна и целенасочена дейност на Генералния щаб, главните щабове, командващите, командирите, щабове от всички степени и останалите органи за управление по ръководството на войските и силите при поддържането на въоръжените сили в постоянна висока бойна готовност, подготовката на стратегическите форми на военните действия и при изпълнението на поставените задачи в мирно и военно време.

Субект на правото

Отделният човешки индивид или съответна форма на човешко социално обединение, които по силата на действащото право могат да бъдат носители на юридически права и задължения. Всеки субект на правото е носител на правосубектност, включваща правоспособност и/или дееспособност и/или деликтоспособност. Правоспособността се изразява в принципната възможност субектът на правото да бъде носител на юридически права и задължения. Дееспособността изразява възможност субектът на правото със свои действия да реализира права, респективно задължения. Деликтоспособност означава възможността субектът на правото да носи юридическа отговорност за правонарушения.

**Субективен
граждански контрол**

Максимализиране на гражданската власт спрямо военните. Идеята за граждански контрол се отъждествява със специфичните интереси на една или няколко групи. Този тип контрол постига целите си, като придава на военните професионалисти характеристики на граждански, превръща ги в огледално отражение на държавата.

**Субекти на
сигурност**

Всички актори, които имат и отстояват своите интереси в общественото пространство – гражданите и социалните групи, в които участват, нациите и държавите, международните икономически, политически и културни институции.

Суверенитет

Независимост и върховенство на държавната власт. Понятието е въведено в политическата наука от Жан Боден, който го определя като пълна и независима власт на държавата. Суверенитетът се проявява в създаването и изменението на законите, воденето на войни и установяването на мир, осъществяването на правосъдие и т.н. В съвременната политическа наука под суверенитет се разбира способността на държавата да осъществява своите функции в пределите на установените териториални граници, независимо от другите държави.

**Театър на военните
действия (ТВД)**

Територия, морско и въздушно пространство, където могат да се развърнат и да водят военни действия въоръжените сили на воюващите страни. ТВД са континентални и морски.

Под **континентален ТВД (КТВД)** се разбира територията, прилежащата акватория, въздушно-космическото пространство над тях, където са разположени (базирани), а във време на война могат да се развърнат и водят военни действия въоръжените сили на страната (съюзните страни) за отразяване на възможна агресия. Със започването на агресията ТВД включва територията, прилежащата акватория и въздушното пространство на противниковата страна (коалиция). Обособени са четири ТВД – Северен, Югоизточен, Южен и Западен. Съществува тенденция да се обособи и Югозападен ТВД.

Морският ТВД се идентифицира с акваторията на Черно море, прилежащото крайбрежие, островите и въздушно-космическото пространство над тях, където са базирани, развърнати или предстои да бъдат развърнати и да водят военни действия въоръжените сили на участващите в конфликта държави, с изключение на вътрешните морски води и териториалното море на неутралните и неучастващите

държави.

Оперативният район е част от ТВД, на която са разположени, а при агресия могат да се развърнат и да водят военни действия оперативните групировки на въоръжените сили. Със започването на военните действия районът включва и противниковата територия на дълбочината на досегаемостта на средствата за поразяване. **Черноморската операционна зона** е част от акваторията с прилежащото крайбрежие, където са базирани, а във време на война могат да се развърнат и да водят самостоятелни и съвместни с останалите видове въоръжени сили бойни действия военноморските сили (ВМС) на държавата.

За постигане на стратегическите цели и решаването на отделните стратегически задачи се изгражда и функционира система за **стратегическо ръководство (командване) и стратегическо управление на въоръжените сили.**

Теория на споделеното съгласие на Дъглас Бландт

Зрелите демокрации се предпазват от политическа злоупотреба с въоръжените сили, като разделят някои аспекти на контрола над отбранителната политика и армията между политици и военни. Това предполага непрекъснато преразпределение на отговорностите и управление на смесването им в зоната, където се подготвят и вземат решенията.

Терор

Метод на политическа борба и специфичен път за постигане на политически цели с помощта на особен механизъм на използване на насилие, за предизвикване на страх и изграждане на идентичност на страхуваният се човек. Спецификата на терора е в оказването на заплашващо физическо и психическо въздействие върху хората с цел обезпечаване на желани изменения в политическите отношения и организация. Като метод на политическа борба терорът предполага дестабилизация, дезорганизация и ликвидация по насилствен начин на политическите организации и съставлящите ги елементи.

Тероризъм

Специфична форма на политическо насилие, използвана от опозиционни или конкурентни политически сили за постигане на техните стратегически или тактически цели, основани на определени идейно-политически концепции (етнически, религиозни, революционни, екстремистки и т.н.). При тероризма заплахите се осъществяват посредством посегателство върху живота, здравето, собствеността и свободата както на самия политически противник, така и

върху други групи от населението, с които той е свързан.

Терористичен акт

Политически мотивирано, конспиративно организирано насилствено действие, насочено към решаване на конкретни политически цели. То се извършва от организация, група лица или отделна личност и е подчинено на стратегическите цели на тероризма.

Технологична война

Естествено продължение на свободната конкуренция, когато тя се криминализира, и от вътрешен двигател на развитието, започващ на състезателна основа, се превръща в политическо оръдие, почиващо върху аргумента на принудата. Тя започва, когато конкуренцията се интегрира в държавната политика и премине в технологична агресия.

Крайната цел е да бъде принуден потенциалният противник да произвежда бавно, скъпо и лошо, и то само консумативна продукция, за която не се изискват особени знания и умения. Формите, методите и инструментариумът за воденето на тази война са многообразни, разнопосочни, брутални, завоалирани и предхождащи "горещата" война.

Тоталитаризъм

От лат. – “цялостен”, “всеобщ”, “всеобхватен”. Форма на диктатура, при която управляващите се стремят да установят и установяват пълен контрол над всички области на обществения живот и дори върху частния живот на управляваните. В тоталитарната политическа система съществува монополно положение на управляващата партия, която се сраства с държавата. На партията-държава са подчинени сателитни обществени организации. Най-често се утвърждава и еднолична власт на политическия вожд, към когото съществува култ. За тоталитаризма като политическа система е характерно погазването на правата и свободите на гражданите, цензура и налагане на официална идеология. Това е всепроникваща авторитарна власт, контролираща живота на личността и обществото във всичките му проявления.

Транснационални корпорации (ТНК)

Корпорации, чиято дейност се разпространява в повече от една страна и като правило се изграждат от компания – майка и задгранични филиали. ТНК се различават според начина, по който се изграждат, според формата на собственост и според целите, в името на които функционират. Те са структурирани по вертикала, когато компанията – майка изгражда предприятия, участващи в производството на крайния продукт, като произвеждат определен негов компонент. ТНК се изграждат по хоризонтала, когато филиалите осъществяват същата дейност, която е предмет и на компанията – майка. ТНК оперират в условията на несъвършена конкуренция и в

големи мащаби повишават инвестиционната активност, активизират капиталобразуването и съдействат за повишаване на темповете на икономически растеж.

Търговски баланс

Състоянието на търговския баланс в значителна степен характеризира икономическото положение на дадена страна и е сред най-важните показатели за степента на зависимост на нейната икономика от външните пазари и международната конюнктура. Външната търговия включва вноса и износа на дадена страна. В процеса на този обмен се създават съотношения между количеството на внесените и количеството на изнесените стоки за определен период от време – месец, тримесечие, година. Това съотношение представлява търговският баланс на една страна. Когато стойността на вноса превишава този на износа, търговският баланс приключва с пасивен резултат (салдо) и се нарича пасивен. Ако стойността на износа превишава този на вноса, търговският баланс приключва с активно салдо и е активен. При нулево салдо търговският баланс е уравновесен.

Търсене и предлагане

Предлагането на пазара е в пряка зависимост от производството и цената на стоката. От тази функционална зависимост се определя кривата на предлагането. Търсенето на пазара е в пряка зависимост от количеството и цената на предлаганата стока и определя кривата на търсенето.

Умма

Религиозна общност на всички мюсюлмани.

Управление на кризи

Процес на провеждане на система от мероприятия от политически, дипломатически, военен, икономически, хуманитарен, културен, религиозен и друг характер, целящи установяване на признаците на кризата, вземане на решение за действия, планиране на изпълнението им и провеждане на контрол.

Утопия

Неосъществима на практика идея за хармонични и безконфликтни отношения между хората в свършено обществено устройство

Финанси

Финансите са макроикономическа категория, свързана с наличието на стоково-парични отношения и съществуването на държавата. Икономическите отношения в парична форма, които изразяват акумулирането и използването на централизираната в ръцете на държавата част от стойността на съвкупния обществен продукт и националния доход, ни дават съдържанието на понятието *държавни финанси*. Финансовите отношения възникват и се развиват на различни равнища – между държавата и фирмите, между самите фирми, между фирмите и населението, между държавата и

населението и т.н. При своето движение финансовите ресурси образуват централизираните и децентрализираните парични фондове на държавата. Държавните финанси имат за цел да обслужват обществения възпроизводствен процес и да осигуряват средствата за издръжка на управленския апарат.

Фискална политика (ФП)

Политика на държавата в използването на данъчната система и правителствените разходи като средство за регулиране на агрегатното равнище на икономическата дейност в националното стопанство. ФП е съществен елемент на икономическата политика на правителството. Чрез нея се осъществяват въздействия в две направления:

- Чрез увеличаване или намаляване на данъчното облагане на пазарните субекти се намалява или увеличава разполагаемият им доход.
- Чрез системата от стимули и ограничения, използвани в данъчната политика, се оказва влияние върху агрегатното производство, което детерминира съвкупното предлагане.

Монетарна политика (monetary policy). Вид икономическа политика, провеждаща се на макроикономическо равнище с различни цели: стабилност в цените и безработицата, икономически растеж, балансиране на външноикономическите плащания.

Фундаментализъм

От лат. – ”основа”, “основен”. 1. Религиозно движение, което се стреми да съхрани всички изконни основополагащи принципи и догми на съответната религия. Отпор на всеки опит за реформиране на дадена религия.

2. Понятието фундаментализъм е изпразнено от богословското си съдържание, обозначава налагане със сила на определена “права” вяра, изтласкване на “неверниците” не само в религиозен, но и в политически, геополитически и военен аспект.

3. Държавно устройство и държавна политика, построени не върху публичното право и правата на гражданите, а върху каноните на определена религия и осветените в нея кодекси за поведение на вярващите.

Характер на военния конфликт

Изясняването на същността и съдържанието на възможните и предполагаемите военни конфликти са доктринални и военностратегически въпроси, чийто научно разрешаване е залог за правилно определяне насоките на военното строителство и на възгледите за подготовката и използването на въоръжените сили във военните действия. Под характер на

военния конфликт се разбира съвкупността от най-важните черти, признаци, характеристики и показатели, разкриващи неговата социално-политическа същност и стратегическо съдържание.

Хуманитарни операции

Операции, провеждани за облекчаване на човешкото страдание. Хуманитарните операции може да предшестват или да съпътстват хуманитарните дейности, осъществявани от специализирани граждански организации.

Ценност (ценности)

Всяко нещо, което е значимо за човека и се е утвърдило като такова в процеса на общественото развитие и обобщаването на социалния опит. Най-важното за ценностите е, че чрез тяхното приемане, предаване и утвърждаване се осигурява връзката между поколенията и хората въобще. Заедно с това поради различното място, което хората заемат в обществената система, а също и по исторически причини, едновременно съществуват много системи на ценности. Независимо от наличието на т.нар. общочовешки ценности подреждането им по тяхната значимост (йерархия на ценностите) свидетелства за социалните, икономическите, политическите, културните и т.н. различия между хората.

Централна банка

Централно (главно) звено в банковата система, което има монопол по издаването (емисията) на паричните знаци. Наред с това издава (емитира) акции и други ценни книжа и извършва операции по отношение на държавата и търговските банки. Тъй като финансовите операции на централната банка са насочени предимно към обслужване на приходната и разходната част на държавния бюджет, може да се направи извод, че централната банка функционира и като банка на държавата. По принцип централните банки са държавни, а там, където имат акционерна форма, държавата е основен акционер. По отношение на управленските държавни органи централната банка запазва известна независимост с цел тяхната дейност и предназначение да не попадат под непосредствен политически натиск.

Центрове на икономическо развитие

Процесът на формиране на главните икономически центрове е най-силно изразен в началото на 70-те години на миналия век. В център се превърнаха страните (група страни), които имаха решаващи позиции в световното производство и в научно-техническата област, в стоковия и валутния пазар, бяха станали основни финансово-кредитни средища и разполагаха със значителна военна сила. Това им позволи да бъдат главни фигури в борбата за световно икономическо господство и да въвличат останалите страни в своята външноикономическа стратегия. Концентрирането на огромни по размери икономическа, финансова, научно-техническа, военна и друга

сила и наличието на мощни фирми, чиято дейност се простира далеч зад националните предели, им осигурява “правото” и преди всичко възможностите и властта да имат решаващо участие в изработването и реализирането на световната политика.

Главните икономически центрове са САЩ, Западна Европа (преди всичко страните от Европейския съюз) и Япония.

Шовинизъм

По името на френския войник Шовен, от армията на Наполеон I и поклонник на крайния национализъм, при който идеята за превъзходство на една нация над другите се трансформира в открита омраза и агресия към другите нации и те се възприемат като врагове.

Юридическа отговорност

Система от произтичащи правоотношения при наличие на правонарушение със субекти, от една страна, по принцип един или повече държавни органи, и от друга – правонарушител, като главното в съдържанието им е определяне и реализиране мярка на отговорност (санкция), с което се постига ограничаване, респективно лишаване на правонарушителя от съответни блага.